

İSLARA III. ÖĞRENCİ SEMPOZYUMU ANADOLU'NUN MÂNEVÎ MİMARLARI (18.10.2022)

Özet Bildiriler Kitabı

EDITÖR: DOÇ. DR. MAHMUD ESAD ERKAYA

ANKARA
HACI BAYRAM VELİ ÜNİVERSİTESİ
İSLAMİ İLİMLER FAKÜLTESİ

ANKARA
HACI BAYRAM VELİ ÜNİVERSİTESİ
İSLAM ARAŞTIRMALARI UYGULAMA VE
ARAŞTIRMA MERKEZİ (İSLARA)

İSLARA
III. ÖĞRENCİ SEMPOZYUMU
ANADOLU'NUN MÂNEVÎ MİMARLARI
(18 EKİM 2022)

ÖZET BİLDİRİLER KİTABI

Editör:

Doç. Dr. Mahmud Esad ERKAYA

ISBN: 978-605-7893-28-4

© Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Yayınları

İSLARA Kitaplığı: 7

Ankara - 2022

ÖNSÖZ

Bu kitap, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi'nin katkılarıyla İslam Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezimiz (İSLARA) tarafından 18 Ekim 2022 tarihinde düzenlenen “Anadolu'nun Mânevî Mimarları” temalı İSLARA III. Öğrenci Sempozyumu bildirilerini ihtiva etmektedir. Bildiriler, 2022-2023 Eğitim Öğretim Yılında Tasavvuf I dersini alan İslami İlimler Fakültesi üçüncü sınıf öğrencilerimizin çalışmalarından oluşmaktadır. Öğrencilerimiz Anadolu'nun mânevî gelişimine katkı sağlamış mutasavvıfların hayat hikâyelerini bildiri formatında hazırlayıp sempozyumda sunmuşlardır. Bildirilerin özet metinleri ise bu kitabı oluşturmuştur. Sempozyum vesilesiyle bildiri sahibi öğrencilerimiz bir taraftan Türk tasavvuf düşüncesine önemli katkıları bulunan mutasavvıfların biyografilerine vâkıf olurken diğer taraftan da katıldıkları bu bilgi şöleni vasıtasıyla eğitim hayatlarında önemli bir tecrübe yaşamışlardır. Sempozyumda dört ayrı oturumda on altı bildiri sunulmuştur. Sempozyum bildirilerinin yayınlanması ile birlikte çalışmaların öğrencilerimizin akademik dünyaya attıkları ilk adım olacağını düşünüyorum bundan sonra da başarılarının devamını temenni ediyorum.

Bu vesileyle sempozyumun düzenlenmesinde desteklerini esirgemeyen Rektörümüz Prof. Dr. Yusuf TEKİN başta olmak üzere Rektör Yardımcımız Prof. Dr. Orhan KURTOĞLU'na, İslami İlimler Fakültesi Dekanımız Prof. Dr. Hasan AYIK'a, sempozyumun düzenleme kurulunda yer alan Doç. Dr. Hüseyin AKYÜZ, Doç. Dr. Davut ŞAHİN, Doç. Dr. Nurdoğan TÜRK ve Dr. Öğr. Üyesi Esmâ ÖZTÜRK'e, sempozyuma dinî musiki korolarıyla katkı sağlayan Öğr. Gör. Mustafa Said AKDOĞAN ve Öğr. Gör. Samet TENGİZ'e, ayrıca sempozyumun düzenlenmesinde desteklerini esirgemeyen tüm hocalarımıza ve öğrencilerimize teşekkür ediyorum.

Doç. Dr. Mahmud Esad ERKAYA

Düzenleme Kurulu Başkanı

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	3
SEMPOZYUM KURULLARI.....	6
SEMPOZYUM PROGRAMI	8
ÖZET BİLDİRİLER	9
Ahmed Yesevî (öl. 562/1166)	10
<i>Eren PEKDEMİR</i>	<i>10</i>
Muhyiddin İbnü'l-Arabî (öl. 638/1240).....	12
<i>Aliye Sümeýra BULUT</i>	<i>12</i>
Ahî Evran (öl. 660/1262).....	14
<i>Emine Gül ÇINAR</i>	<i>14</i>
Hacı Bektâş-ı Velî (öl. 669/1271 [?]).....	16
<i>Merve ATLIHAN</i>	<i>16</i>
Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî (öl. 672/1273)	18
<i>Tuğba ÇELEBİ</i>	<i>18</i>
Yûnus Emre (öl.720/1320 [?])	20
<i>Gülcan YÜCE</i>	<i>20</i>
Somuncu Baba (öl. 815/1412).....	22
<i>Gülnur BAYSAL.....</i>	<i>22</i>
Hacı Bayrâm-ı Velî (öl. 833/1430)	24
<i>Rukiye Nur BABAYIĞIT</i>	<i>24</i>
Akşemseddin (ö. 863/1459)	26
<i>İkbal Şeymanur BELMEN</i>	<i>26</i>
Eşrefoğlu Rûmî (ö. 874/1469).....	28
<i>Fatih DEMİR.....</i>	<i>28</i>
Şeyh Şâbân-ı Veli (ö. 976/1569)	30
<i>Zahide TONBAZ.....</i>	<i>30</i>
Aziz Mahmud Hüdâyî (ö.1038/1628)	32
<i>Muhammet ÖZLÜ.....</i>	<i>32</i>

Niyâzî-i Mısırî (ö. 1105/1694)	34
<i>Hayrunnisa ADIGÜZEL.....</i>	<i>34</i>
İsmail Hakkı Bursevî (ö. 1137/1725)	36
<i>Bedriye ÖZATLI</i>	<i>36</i>
Hâlid el-Bağdâdî (ö. 1242/1827)	38
<i>Medine Özlem ÖZER.....</i>	<i>38</i>
Ahmed Ziyâüddin Gümüşhânevî (ö. 1893)	40
<i>Furkan CERAN.....</i>	<i>40</i>

SEMPOZYUM KURULLARI

DÜZENLEME KURULU

Doç. Dr. Mahmud Esad ERKAYA (Başkan)

Doç. Dr. Hüseyin AKYÜZ (Üye)

Doç. Dr. Davut ŞAHİN (Üye)

Doç. Dr. Nurdoğan TÜRK (Üye)

Dr. Öğr. Üyesi Esmâ ÖZTÜRK (Üye)

Öğr. Gör. Mustafa Said AKDOĞAN (Üye)

Öğr. Gör. Samet TENGİZ (Üye)

BİLİM KURULU

Prof. Dr. Abdurrahman CANDAN (Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi/TÜRKİYE)

Prof. Dr. Adnan Bülent BALOĞLU (Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi/TÜRKİYE)

Prof. Dr. Hasan AYIK (Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi/TÜRKİYE)

Prof. Dr. İbrahim ASLAN (Ankara Üniversitesi/TÜRKİYE)

Prof. Dr. Osman DEMİR (Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi/TÜRKİYE)

Prof. Dr. Özcan TAŞCI (Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi/TÜRKİYE)

Doç. Dr. Berat SARIKAYA (Gümüşhane Üniversitesi/TÜRKİYE)

Doç. Dr. Harun ÇAĞLAYAN (Kırıkkale Üniversitesi/TÜRKİYE)

Doç. Dr. Erdem Can ÖZTÜRK (Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi/TÜRKİYE)

Doç. Dr. Erdoğan KÖYCÜ (Bartın Üniversitesi/TÜRKİYE)

Doç. Dr. Hilmi KARAAĞAÇ (Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi/TÜRKİYE)

Doç. Dr. Hüseyin AKYÜZ (Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi/TÜRKİYE)

Doç. Dr. İlyas CANIKLI (Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi/TÜRKİYE)

Doç. Dr. M. Harun KIYLIK (Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi/TÜRKİYE)

Doç. Dr. Mahmud Esad ERKAYA (Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi/TÜRKİYE)

- Doç. Dr. Mahmut DEMİR (Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi/TÜRKİYE)
- Doç. Dr. Mehmet Mansur GÖKCAN (Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi/TÜRKİYE)
- Doç. Dr. Muhammed Ali YILDIZ (Bartın Üniversitesi/TÜRKİYE)
- Doç. Dr. Ömer KORKMAZ (Çukurova Üniversitesi/TÜRKİYE)
- Doç. Dr. Yaşar DAŞKIRAN (Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi/TÜRKİYE)
- Dr. Esmâ ÖZTÜRK (Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi/TÜRKİYE)
- Dr. Fatih ÇİNAR (Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi/TÜRKİYE)
- Dr. Hakime Reyhan YAŞAR (Mardin Artuklu Üniversitesi/TÜRKİYE)
- Dr. Haydar GÜNGÖR (Sinop Üniversitesi/TÜRKİYE)
- Dr. İsmail KURT (Şırnak Üniversitesi/TÜRKİYE)
- Dr. Mehmet Cüneyt GÖKÇE (Harran Üniversitesi/TÜRKİYE)
- Dr. Mehmet YILDIZ (Ankara Üniversitesi/TÜRKİYE)
- Dr. Merve ÖZAYKAL (İstanbul Üniversitesi/TÜRKİYE)
- Dr. Miyase Yavuz ALTINTAŞ (Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi/TÜRKİYE)
- Dr. Sema ÇELEM (Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi/TÜRKİYE)
- Dr. Sümeyra YAKAR (Iğdır Üniversitesi/TÜRKİYE)
- Dr. Yunus YAZICI (Ordu Üniversitesi/TÜRKİYE)

SEMPOZYUM PROGRAMI

AÇILIŞ OTURUMU

(13:30-14:00)

(İslami İlimler Fakültesi Kongre ve Kültür Merkezi)

Açılış Konuşmaları

Doç. Dr. Mahmud Esad ERKAYA

İslam Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi Müdürü

Prof. Dr. Hasan AYIK

İslami İlimler Fakültesi Dekanı

Türk Tasavvuf Musikisi Konseri

İslâmî İlimler Fakültesi Dinî Musiki Korosu

1. OTURUM (14:00 - 14:30)

Oturum Başkanı: Hümeysra KAYA

Ahmed Yesevî | Eren PEKDEMİR

Muhyiddin İbnü'l-Arabî | Aliye Sümeysra BULUT

Ahî Evran | Emine Gül ÇINAR

Somuncu Baba | Gülnur BAYSAL

2. OTURUM (14:30 - 15:00)

Oturum Başkanı: Yurdanur ARSLAN

Hacı Bektâş-ı Velî | Merve ATLIHAN

Mevlânâ | Tuğba ÇELEBİ

Yunus Emre | Gülcan YÜCE

Hacı Bayram-ı Velî | Rukiye Nur BABAYİĞİT

| Ara |

3. OTURUM (15:15 - 15:45)

Oturum Başkanı: Merve GÜL

Akşemseddin | İkbâl Şeymanur BELMEN

Eşrefoğlu Rûmî | Fatih DEMİR

Şeyh Şâbân-ı Velî | Zahide TONBAZ

Aziz Mahmud Hüdâyî | Muhammet ÖZLÜ

4. OTURUM (15:45 - 16:15)

Oturum Başkanı: Ebubekir GEYİK

Niyâzî-i Mısırî | Hayrünnisa ADIGÜZEL

İsmail Hakkı Bursevî | Bedriye ÖZATLI

Hâlid el-Bağdâdî | Medine Özlem ÖZER

Ahmed Ziyâüddin Gümüşhânevî | Furkan CERAN

ÖZET BİLDİRİLER

Ahmed Yesevî (öl. 562/1166)

*Eren PEKDEMİR**

Ahmed Yesevî, Orta Asya ülkesi olan Kazakistan sınırları içerisinde bulunan Sayram kasabasında dünyaya gelen bir Türk mutasavvıftır. Ahmed Yesevî'nin doğum tarihi hakkında kesin bir şey söylemek oldukça zordur. Fakat Yûsuf el-Hemedânî'den (öl. 535/1140) ders aldığı ve halifelerinden olduğu dikkate alınırsa onun XI. yüzyılın ikinci yarısında doğduğunu söylemek mümkündür. Tahsiline Yesi'de başlamıştır. Hem küçüklüğünde kendisine bazı tecellîler mazhar olması hem de olağanüstü hâller göstermesi ile etrafındakilerin dikkatini çekmiştir.

Ahmed Yesevî, Yesi'de Arslan Baba'ya (öl. 562/1166) bağlanarak ondan ders alır. Arslan Baba'nın dersleri ve terbiyesi sayesinde kısa bir sürede mertebeleri aşar ve namı çevresine yayılmaya başlar. Ancak aynı sene ya da ertesi sene içinde Arslan Baba vefat eder. Ahmed Yesevî, Arslan Baba'nın ölümünden bir zaman sonra İslâm merkezlerinden biri olan Buhara şehrine gider. Bu şehirde çağın önde gelen âlimi Şeyh Yûsuf el-Hemedânî'ye bağlanarak ondan feyiz alır. Yusuf el-Hemedânî'nin ölümü üzerine irşad koltuğuna önce Hâce Abdullah-ı Berakî, onun vefatıyla Şeyh Hasan-ı Endakî geçer. Hasan-ı Endakî'nin de ölümü üzerine Ahmed Yesevî irşad mevkiine oturur. Bir zaman sonra şeyhi Yûsuf el-Hemedânî'nin ona verdiği irşad koltuğunu bırakarak Yesi'ye geri döner ve ölümüne kadar burada derslerine devam eder.

Ahmed Yesevî altmış üç yaşına geldiğinde tekkesinin bahçesine müridlerine bir çilehane inşa ettirir ve ölümüne kadar burada riyazet ve ibadetle meşgul olur. Çilehanede ne kadar süre kaldığı meçhuldür. Ancak vefatına kadar buradan çıkmadığı ve çilehanede vefat ettiği bir gerçektir. İslami ilimleri iyi bilmekle beraber, Arapça ve Farsça'ya da vakıf olan Ahmed Yesevî, etrafında toplanan insanlara İslâm'ın kaidelerini, tarikatının adap ve erkânını öğretmek amacıyla sade bir dil ile manzumeler söyler. "Hikmet" adı verilen bu manzumeler, ayrıca müritleri aracılığıyla en uzak Türk topluluklarına kadar ulaştırılır. Bu manzumeler hayatına dair bazı önemli bilgiler de sunmaktadır.

Ahmed Yesevî, diğer din ilimleri yanında tasavvufu da çok iyi bir şekilde öğrenmiştir. İnandıklarını ve öğrendiklerini etrafındaki bulunan yerli halka ve göçebe hayatı yaşayan köylülere anlayabilecekleri bir dil ile öğretmeye çalışmıştır. Çevresinde bulunan kişilere tasavvuf esaslarını, şeriat hükümlerini, tarikatının adap ve erkânını öğretmeye çalışmak, İslâmiyet'i Türklere sevdirmek, Ehl-i sünnet inancını yaymak ve yerleştirmek başlıca amacı olmuştur. İslâm şeriatına ve Hz. Peygamber Efendimizin (s.a.v.) sünnetine sıkı bir şekilde bağlı olan Ahmed Yesevî'nin tarikat ile şeriatı kolayca telif etmesi, Yesevîliğin Sünnî Türkler arasında hızlı bir şekilde

* Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Lisans öğrencisi, e-posta: eren.pekdemir@hbv.edu.tr

yayılmaya katkı sağlamış ve kendisinden sonra ortaya çıkacak olan tarikatları da etkilemiştir.

Ahmed Yesevî'nin iki eseri vardır. Bunlar *Fakrnâme* ve *Dîvân- ı Hikmet*'tir. *Fakrnâme* Ahmed Yesevî'nin tarikat ile ilgili düşüncelerini ortaya koyduğu ve Yesevîliğin kurallarını anlattığı bir eserdir. *Dîvân-ı Hikmet* ise Ahmed Yesevî'nin hikmetlerinin bulunduğu eserin adıdır.

Anahtar kelimeler: Tasavvuf, Ahmed Yesevî, Dîvân-ı Hikmet, Yesevîlik, Yûsuf el-Hemedânî.

Muhyiddin İbnü'l-Arabî (öl. 638/1240)

Aliye Sümeyra BULUT*

İbnü'l-Arabî, 17 Ramazan 560 tarihinde Endülüs'ün Tüdmir bölgesi olan Mürsiye'de doğdu. İbnü'l-Arabî soylu bir sülaleden gelmekte olup kabilesi cömertliği ile tanınmaktadır. Babası Ali b. Muhammed dönemin halifesi tarafından hürmet gören birisi olup, yakın arkadaşı ise İbn Rüşd'dür (öl. 595/1198). İbnü'l-Arabî, babasından bahsederken onun çokça Kur'an okuyan, hadis ve fıkıh ilimleriyle uğraşan bir zât olduğunu belirtmektedir. Kendisini yetiştiren ve yetişmesine tesir eden kişiler, başta babası, annesi ve sonrasında dayıları olmuştur.

İbnü'l-Arabî, tasavvuf ilminde bir otorite olmuştur. Bu sebeple sevenleri tarafından "Şeyhü'l-Ekber" olarak anılmıştır. Ayrıca kendisine dini ilimlerde müceddid olduğunu gösteren "Muhyiddin" lakabı ile hitap edilmiştir.

İbnü'l-Arabî henüz sekiz yaşındayken ailesi ile birlikte İşbiliye'ye göç etmiştir. O dönemler bölgenin yeni emirinin kültüre önem veren bir devlet adamı olması, İbnü'l-Arabî'nin yoğun bir kültür ortamında kendini yetiştirmesi için güzel bir başlangıç olmuştur. İbnü'l-Arabî, henüz çok küçükken halvete girmeye başlamış ve günden güne de kendisine marifet kapıları açılmıştır. İbnü'l-Arabî, daha 14-15 yaşlarında bir delikanlıyken İbn Rüşd'ün dikkatini çekmiştir. İbn Rüşd, kendisine akıl ile keşf arasındaki çizgiyi ayırt edici bir soru yönelmiştir. İbnü'l-Arabî'nin bu suale verdiği akıl üstü cevap ise İbn Rüşd'ün benzini sarartacak kadar keskin olmuştur. İbn Rüşd, bu cevap karşısında hiçbir ilim almadan halvete giren ve ilâhî ilme mazhar olmuş olan İbnü'l-Arabî ile aynı devirde yaşayıp onunla tanışabildiği için Allah'a şükretmiştir.

İbnü'l-Arabî, kendisini yetiştirmek için zahiri ilimlerde eğitimler almaya başlamıştır. İcâzetini ise Kâdî İbn Zerkûn (öl. 586/1190) vermiştir. Zahiri ilimlerin ardından manevi ilimlerde derinleşmek isteyen İbnü'l-Arabî halvete girmeye ve seyrusülük etmeye devam etmiştir. Başlangıçta bir rehberi olmadan bu manevî yola çıksa da sonrasında üç yüzü aşkın hocadan istifade ettiğini kendisi söylemektedir. İlk müşidi ise Ebû'l-Abbâs el-Uryebî olmuştur.

İbnü'l-Arabî yirmili yaşlarında seyahatlere çıkmaya başlamıştır. *el-Fütûhâtü'l-Mekkiye* eserini de Kâbe-i Muazzama'da Rabbimiz'in kalbine bahsettiği ilham ile yazmaya başlamıştır. Bu eser, tam yirmi üç yılda tamamlanmıştır. Gerçek tahkik yolundaki intisabı ise Musul'da Hızır (a.s) ile karşılaşması ve Hızır'ın (a.s.) kendisine bir hırka giydirmesi ile başlamıştır. Musul'da ise *et-Tenezzülâtü'l-Mevsiliyye* eserini yazmıştır.

Sadreddin Konevi'nin (öl. 673/1274) babası olan eski dostu Mecdüddin İshak'ın (öl. 618/1221) daveti üzerine Konya'ya gelen Muhyiddin'e,

* Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Lisans Öğrencisi, e-posta: aliye.bulut@hbv.edu.tr

Evhadüddîn-i Kirmânî (öl. 635/1238) ile tanışmak da Konya'da nasip olmuştur. Dostu Mecdüddin İshak'ın vefatı üzerine onun vasiyetine sadık kalarak geride bıraktığı dul eşi ile evlenmiştir. İbnü'l-Arabî artık Sadreddin Konevî'nin üvey babası olur. O dönem ikinci kez tahta çıkan I. Gıyâseddin Keyhusrev (öl. 607/1211) kendisine bir ev armağan eder ancak İbnü'l-Arabî bu evi geçimini dilenerek sürdüren bir dilenciye hibe eder.

İbnü'l-Arabî dört izdivaç yapmıştır. İlk izdivacını İşbiliye'de, ikinci izdivacını Mekke'de ve üçüncü izdivacını Malatya'da yapar. Üçüncü izdivacı, dostunun vasiyeti üzerine yapmış olduğu evliliğidir. Son izdivacı ise Şam'da olmuştur.

İbnü'l-Arabî hayattayken eserleri hakkında iki liste hazırlar. Ancak çeşitli sebeplerden dolayı eserlerinin tam listesini oluşturamaz. Kendisinin iki yüz seksen beşi aşkın eseri bulunmaktadır. Ağırlıklı olarak tasavvuf ilmi ile ilgili eserler vermiş olsa da tefsir, hadis, fıkıh, ilm-i havâs ve tarih gibi birçok alanda kaleme aldığı eserlerinin merkez noktası "Mârifetullah" olmuştur. İbnü'l-Arabî'nin bütün fikirlerinin özetini ise *Fusûsü'l-hikem* adlı eserinde görmek mümkündür.

İbnü'l-Arabî ömrünün son günlerini de *Kitâbu'l-İsfâr*'ın kıraati ile geçirmiştir. İbnü'l-Arabî, 22 Rebûlâhîr 638 yılında Şam'da bulunan Benî Zekî'lerin konağında Hakkın huzuruna intikal etmiştir.

Anahtar Kelimeler: Tasavvuf, Ekberiyeye, el-Fütûhâtü'l-Mekkiyye, Sadreddin Konevî, Fusûsü'l-hikem.

Ahî Evran (öl. 660/1262)

Emine Gül ÇINAR*

Ahî Evran'ın tam ismi, Şeyh Nasîrüddin Mahmûd Ahî Evran b. Abbas'dır. Ahî Evran ismiyle bilinir. Kesin olmamakla birlikte İran'ın Batı Azerbaycan eyalet şehirlerinden Hoy'da 1171 yılında doğduğu tahmin edilmektedir. O, zamanın büyük alimlerinde dersler almıştır. Çocukluk dönemi ve ilk eğitim yılları doğduğu yer olan Azerbaycan'da geçmiştir. Daha sonra Horasan'a gitmiş ve burada bir süre Fahreddin er-Râzî'den (öl. 606/1210) yararlanmıştır. Horasan ve Mâverâünnehir'de ilk tasavvufî eğitimini Ahmed Yesevî'nin (öl. 562/1166) talebelerinden aldığı sanılmaktadır. Ardından Ahî Evran bir hac yolculuğuna çıkmış ve burada Şeyhi Evhadüddîn-i Kirmânî (öl. 635/1238) ile tanışmıştır. 1205 yılında Mecdüddin İshak'ın (öl. 618/1221) delaletiyle Muhyiddin İbnü'l-Arabî (öl. 638/1240) ve Şeyhi Evhadüddîn-i Kirmânî ile birlikte Anadolu'ya gelmiştir. 1206 yılında Kayseri'ye yerleşmiş ve bir deri atölyesi kurarak dericilik yapmıştır. Bu yüzden de o, tarih boyunca debbağların piri olarak bilinmiştir. Şeyhi Evhadüddîn-i Kirmânî ile Anadolu'yu karış karış gezerek Ahîlik Teşkilatı'nı kurmuşlardır. Ahî Evran'ın debbağlık sayesinde kazandığı saygı, Anadolu, Rumeli, Bosna ve Kırım'a kadar yayılmıştır.

Hacı Bektâş-ı Velî'nin (öl. 669/1271) XV. Yüzyılın sonlarında kaleme aldığı *Vilâyetnâme* adlı eserinde, onun önemli şahıslarla olan yakınlığı ve Hacı Bektâş-ı Velî ile olan münasebetinden bahsedilmektedir. 93 yıl yaşadığı rivayet edilen Ahî Evran'ın siyasi ve sosyal olaylar sebebiyle hem Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî (öl. 672/1273) hem de Hacı Bektâş-ı Velî ile aynı dönemlerde yaşadığı söylenmektedir. Bazı araştırmalar sonucunda ölümünün 1262 tarihinde ya da 1300-1317 yılları arasında bir tarihte olduğu rivayet edilmiştir. Ancak Ahî Evran'ın hayatı ve faaliyetleri üzerine yapılan bu son çalışmalar ve ona atfedilen eserler, dayandıkları kaynaklar yeterince eleştirilmediğinden ihtiyatla değerlendirilmelidir. Gülşehrî'nin (öl. 717/1317'den sonra) XIV. yüzyılın başlarında Ahî Evran'ı konu alarak yazmış olduğu mesnevîde onun tipik bir tasavvuf zahit olarak nitelendirildiği görülmektedir. Ahîlik Teşkilatı'nda bulunan kişilere hayatı dolu dolu yaşamak için bilgi ve ahlaka, esnaf-sanatkârlar arasında dayanışmaya, ahiret hayatı içinde iman ve takvaya büyük önem vermeleri gerektiğini sürekli hatırlatırdı. Osmanlı İmparatorluğu'nun oluşumunda önemli bir yeri olmuş ve çok fazla sanatkarı yetiştirmiştir. Ahî Evran, 1262 yılında 93 yaşında vefat etmiştir. Kabri, Kırşehir'dedir.

Ahî Evran, Anadolu ve civarında Ahî Teşkilatı'nın kurucusu olarak tanınmıştır. Bilhassa I. Alâeddin Keykubad'ın (öl. 634/1237) önemli yardımcılarıyla İslâmî-tasavvufî düşünce çerçevesinde tekke ve zâviyelerde mürid ve şeyh arasındaki münasebeti, günlük hayatta ise usta ve çırak ilişkilerini ve bununla birlikte ekonomik hayatı düzene sokan Ahîliğin Anadolu'da kurulup gelişmesinde Ahî Evran'ın büyük rolü olmuştur. Ahî

* Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Lisans öğrencisi, e-posta: emine.cinar@hbv.edu.tr

Teşkilatı'na mensup kişiler şehirlerde hızla yayıldığı gibi aynı zamanda köylerde ve kasabalarda da yoğunluğunu arttırmıştır. Devlet otoritesinin büyük önemde zayıfladığı XIII. yüzyılda sadece iktisadî yönden değil, siyasî yönden de önemli faaliyetlerde bulunmuşlardır.

Kırşehir'de şeyhlerinin “Ahi Baba” unvanını aldığı Ahî Evran Zâviyesi, Osmanlı döneminde debbağların ve zanaat sahiplerinin önemli bir merkezi konumundaydı. Ahi Baba lakabına sahip ahî teşkilâtı başkanları, orada bulunan çıraklara şed bağlama hakkına sahiptirler. Ahî Evran Zâviyeleri'nde bulunan şeyhler zaman zaman bu yetkinin kendilerinde olduğunu devlet başkanlarına onaylatmak durumunda kalmışlardır. XX. yüzyıla kadar Ahî Evran Zâviyesi, esnaf topluluğu üzerindeki etkisini devam ettirmiştir.

Anahtar Kelimeler: Ahî Evran, Debbağlık, Ahî Evran Zâviyesi, Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî, Hacı Bektâş-ı Velî.

Hacı Bektâş-ı Velî (öl. 669/1271 [?])

Merve ATLIHAN*

Hacı Bektâş-ı Velî'nin eseri *Vilâyetnâme*'ye göre onun asıl adı Bektaş'tır. Vakfiyelerde adı Hacı Bektaş olarak kaydedilmiştir. Babası İbrâhîm-i Sâni diye söylenen Seyyid Muhammed b. Mûsâ Sâni'dir. İmam Mûsâ el-Kâzım soyundan gelmiştir ve Horasan hakanıdır. Yaşı daha fazla yok iken meşhur Lokmân-ı Perende'nin, daha sonra Perende'nin önerisiyle Ahmed Yesevî'nin (öl. 562/1166) yanında eğitilme imkânı bulur. Küçük yaştan itibaren olağanüstü hâller sergileyen Hacı Bektâş-ı Velî, Ahmed Yesevî'nin "Nefes evlâdı" olan Kutbüddin Haydar'ı (öl. 318/1221 [?]) esir düştüğü Bedahşan ilindeki kâfirlerin elinden kurtarmayı başarmıştır. Bunun üzerine Hacı Bektâş-ı Velî'nin tekamüle erdiğini gören Ahmed Yesevî, kendisine halifelik simgesi olan cihâz-ı fakrı (taç, şamdan, seccade, sofra ve alem) verir. Beline ahşap kılıcı takar ve Diyârürüm'u irşad etmekle vazifelendirir. İlk önce Mekke'ye ulaşarak hac vazifesini yerine getiren Hacı Bektâş-ı Velî, "Hacı" lakabıyla anılmaya başlamıştır. Döndüğünde Necef'i ve Kerbelâ'yı görmeye gidip Anadolu'ya varmıştır. Anadolu'da var olan Rum erenleri onun geldiğini duyunca çokta mutlu oldu denilemez. Çepni oymağına bağlı göçer konar birkaç evin kışlığı hâlindeki Sulucakarahöyük'e gelir ve Kadıncık Valide'nin hanesine ziyarette bulunur. Bu sırada da yapmış olduğu olağanüstü davranışlarla da dikkatleri üstüne çeker. Bunların yanı sıra elbette geçinmek için Sulucakarahöyük'teki hayvanları güderek çalışır. Aradan bir zaman geçtikten sonra günümüzdeki dergâhın olduğu yerde ilk inziva hâli olan Kızılca Halvet'i yapar. Hacı Bektâş-ı Velî kendini zamanla kabul ettirir ve derviş edinmeye başlar. Şöhreti hızlı şekilde yayılır.

Hacı Bektâş-ı Velî, yaşadığı dönemin "Ârifibillâh" şeyhlerinden keramet sahibi velilerinden biridir. Horasan erenleri zincirinin önemli bir halkasıdır. Türk sûfî, insanın üç karanlıktan yaratıldığını üç nimetle aydınlanılacağını, dört anasır karanlığından akılla, cehâletten ilim nuruyla, nefisten ise marifet nuruyla aydınlığa kavuşulacağını söyler. Namaza devamı önemseyen Hacı Bektâş-ı Velî, insan ömrünü namaza benzetir. Sabah namazını çocukluk dönemine öğleyi ergenliğe, ikindiye gençliğe, akşamı yetişkinliğe, yatsıyı ise yaşlılık dönemine benzetmektedir. O, uyumayı ölüme, sabah kalkmayı dirilişe benzeterek "Her an hazır olmalıyız." der. Müslümanın ibadetlerini yerine getirmesi gerektiğini önemser. İnsanı saygın bir varlık olarak görür ve her insanın bir âlem olduğunu belirterek kalp kırmamaya özen göstermeyi ister. O, Seyyid Mahmûd-ı Hayrânî (öl. 337/1269) ve Ahî Evran (öl. 660/1262) gibi büyük Rum velilerinin yanında çevredeki gayrimüslimlerle de yakın ilişkiler içine girer. Tanıştığı Moğol otoritelerinden bir kısmının müslüman olmasını sağlar. Hacı Bektâş-ı Velîye göre tasavvuf, Allah'tan başka herşeyden uzaklaşmak, elindeki malı ihtiyaç sahibine vermek demektir. Tasavvufun ideal insan tipi olan 'insanı kâmil' kavramı Bektaşî düşüncesinde dört kapı kırk makamı yaşamış insan olarak simgeler. Birçok halife yetiştirir;

*Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Lisans öğrencisi, e-posta: merve.atlihan@hbv.edu.tr

ölümünden az önce her birine icâzetnâmesini vererek Anadolu'nun bir yöresine yollar. Hacı Bektâş-ı Velî'nin asıl şöhreti ve etrafında teşekkül eden muazzam kültür onun vefatından sonra oluşmuştur. Bu kültürün esas kaynağı Sulucakarahöyük'teki dergâhıdır. Eserlerine gelince başta *Makâlât* olmak üzere şahsiyetini tanımamız için önemli kaynaklardan olan ve en hacimli eseridir. *Kitabü'l-fevâid*, Farsça yazılmış dinî, tasavvufî ve ahlâkî öğütler içeren eseridir. Ayrıca *Nesâyah-i Hacı Bektâş-ı Velî* adlı bir eseri de bulunmaktadır. Bunların dışında *Tefsîr-i Fâtiha*, *Şathiyye* ve *Şerh-i Besmele* gibi eserlerin ona aidiyeti de tespit edilememiştir.

Anahtar Kelimeler: Tasavvuf, Hacı Bektâş-ı Velî, Makâlât, Vilâyetnâme.

Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî (öl. 672/1273)

*Tuğba ÇELEBİ**

30 Eylül 1207'de Afganistan sınırındaki Belh şehrinde doğan Mevlânâ'nın gerçek adı Muhammed Celâleddîn'dir. Daha çok Mevlânâ Celâleddîn Rûmî olarak tanınır. Ancak Mevlânâ, "Efendimiz" anlamında islam dininde dinde önder olarak görülen ya da İslâm ilimlerinde başarılı kimselere verilen bir ünvandır. Rûmî unvanı da yaşamını geçirdiği Anadolu'ya nisbetle verilmiştir. Mevlânâ, soylu bir aileye mensuptur. Babası Bahâeddin Veled (öl. 628/1231) şehrin ileri gelen alimlerinden olup annesi prenses unvanına sahiptir. Mevlânâ, daha küçük yaşta siyasi istikrarın bozulması ve Moğol istilası gibi nedenlerden dolayı ailesiyle birlikte Belh şehrinde göç etmek zorunda kalmıştır. Uzun yıllar süren bu göç sırasında Nîşâbur, Bağdat, Mekke, Medine, Şam, Kudüs, Halep, Erzincan, Malatya, Sivas, Kayseri ve Niğde'den sonra son durağı Konya olmuştur. İlk eğitimini babasından alan Mevlânâ, 17-18 yaşlarına geldiğinde Gevher Hatun'la dünya evine girmiş, Sultan Veled (öl. 712/1312) ve Alâeddin adında iki oğlu dünyaya gelmiştir.

İlk öğretmeni olan babası Bahâeddin Veled vefat ettikten sonra Seyyid Burhâneddin Tirmizî (öl. 639/1241), Mevlânâ'yı dini ve ilmi yönden kendisini geliştirmesini sağlamış, dinî ilminde daha çok ilerlemesi için Mevlânâ'yı Halep ve Şam'a göndermiştir. Burada yedi yıl boyunca zorlu bir eğitimden geçen Mevlânâ, Konya'ya dönmüştür. Bir süre sonra eşini kaybetmiş, ilerleyen zamanlarda da Kira Hatun'la evlenmiştir. Kira Hatun'dan 2 çocuğu dünyaya gelmiştir. Bu sırada da Mevlânâ, medreselerde din dersleri vermeye başlamıştır. Sevgili Peygamberimizi (s.a.v.) örnek alarak insanlara ahlak konusunda birçok mesaj vermiştir. Mevlânâ, tüm benliğiyle kendisini Allah yolunda gitmeye adanmış, dini ilimlerde çok ilerlemiş bu sayede de Allah kendisine birçok sır kapısı aralamıştır. Mevlânâ, kırklı yaşlara geldiğinde gönül dünyasında büyük değişikliklere neden olacak İranlı mutasavvıf Şems-i Tebrîzî (öl. 345/1247 [?]) ile karşılaşmıştır. Yüksek mânevî değerlere sahip olan Şems-i Tebrîzî, tanıdığı ve iletişim hâlinde olduğu şeyhlerden tam olarak istediği feyzi alamıyordu ve Allah'tan yaşamı boyunca kendisine gerçek dost olabilecek o doğru kişiyle tanışmayı dilemişti.

Şems-i Tebrîzî, Konya'da ikamet ettiği hanın sokağında oturduğu sırada medreseden öğrencileriyle birlikte çıkan Mevlânâ'yı gördü. Derhal yerinden kalkarak Mevlânâ'nın yanına gidip sohbet etmeye başladı. Konuşukları mânevî sohbet ikisini de derinden etkileyince bu sohbetten sonra dost olan Allah aşığı bu iki kişi bir anda herkesten bağını koparıp gece gündüz birlikte zaman geçirmeye ve birlikte semâ yapmaya başlamıştır. Neredeyse dış dünyadan kopmuşlardır. Bu durum Mevlânâ'nın sohbetinden mahrum kalan kişilerin giderek Şems-i Tebrîzî'ye karşı düşmanlık beslemelerine neden olmuştur. Bu düşmanca tavırlar karşısında Şems-i Tebrîzî, daha fazla dayanamayıp sessiz sedasız ortadan yok olmuştur. Uzun süren bu ayrılık sırasında Mevlânâ sanılanın aksine medreseye geri dönmemiş, herkesle

* Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Lisans öğrencisi, e-posta: tugba.celebi@hbv.edu.tr

irtibatını kesmiş ve üzüntüden yalnızlığa çekilmiştir. Bir süre sonra Şems-i Tebrîzî'nin Şam'da olduğunu işiten Mevlânâ, Şems-i Tebrîzî'ye geri dönmesi için mektup yazdıysa da o geri dönmemiş, ardından Sultan Veled Şems-i Tebrîzî'yi geri getirmek için Şam'a gitmiş bir süre sonra da Şems-i Tebrîzî geri dönmeye ikna olmuştur. Ancak halkın baskısını eskisinden daha yoğun hisseden Şems-i Tebrîzî, geri dönmek üzere yeniden kaybolmuştur.

Mevlânâ'nın tasavvufî düşüncesinin temel konularını içeren *Mesnevî'si*, hayattayken Sultan Veled veya müridi tarafından kaydedilen, ölümünden sonra sohbetlerinin bir araya getirilmesiyle oluşturulan *Fihi Mâ Fih* kitabı, vaaz ve sohbetlerinde yaptığı konuşmalardan oluşan *Mecâlis-i Seb'a* ve *Makâlât* gibi önemli eserleri vardır. 17 Aralık 1273 tarihinde vefat eden Mevlânâ, ölümünün bir ayrılık değil bir kavuşma olduğunu bildirmiş, öldüğü günü kavuşma vakti yani “Şeb-i arûs (Düğün gecesi)” olarak söylediği için ölüm yıl dönümü böyle anılmakta olup geriye bir vasiyetname bırakmıştır. Mevlânâ'nın cenazesine inancı gibi her dinden ve mezhepten insanlar katılmıştır. Mevlevîyye tarikatının kurucusu, mutasavvıf, âlim ve şair olan Mevlânâ, tüm yaşamını üç kelimeye sığdırmıştır: “Hamdım, piştım, yandım.”

Anahtar Kelimeler: Tasavvuf, Mevlânâ, Konya, Seyyid Burhâneddin, Şems-i Tebrîzî.

Yûnus Emre (öl.720/1320 [?])

Gülcan YÜCE*

Yûnus Emre, 13. Yüzyıl ile 14. yüzyılın ilk çeyreğinde, Anadolu'daki siyasi ve sosyal hayatın en karmaşık ve en çalkantılı devrinde yaşamıştır. Moğol istilaları ve Anadolu Selçuklu Devleti'ndeki kardeş kavgaları sebebiyle 13. asır pek sıkıntılı geçmiştir. Böylesi bir dönemde hem Türkçeyi hem de Anadolu toplumunu şiirleriyle yeniden inşa etmeye başlayan Yûnus Emre, Ahmed Yesevî'nin (öl. 562/116) başlattığı mânevî fethin Anadolu'daki öncüsü olmuştur.

Yûnus Emre'nin tarihî kişiliği hakkında çok farklı fikirler belirtilmektedir. Yûnus'un, Yıldırım Bayezid devrinde (1389-1402) yaşadığını söyleyen, Kanûnî Sultan Süleyman dönemindeki şahsiyetler arasında ondan bahseden veya 13. yüzyılın sonu ile 14. yüzyılın başlarında yaşadığını belirten araştırmacılar olsa da bu çıkarımlar, Adnan Erzi'nin Beyazıt Devlet Kütüphanesi'ndeki bir mecmuadan alarak neşrettiği belge ile ortadan kalkmıştır. Bu neşredilen belgede Yûnus Emre'nin 1240 yılında doğduğu kayıt altına alınmıştır. Yûnus Emre'nin doğduğu yer hakkında belirtilen görüşler de tutarsızlık göstermektedir. *Vilâyetnâme*'de Yûnus Emre'nin Sarıköy'de doğduğu kaydedilir. Mehmed Mecdî (öl. 999/1591), onun Bolu çevresinde yaşadığını söylerken, Âşık Çelebi (öl. 979/1572) de onun Bolulu olduğunu belirtmektedir. Mehmed Fuad Köprülü (1890-1966) ise onun 13. asrın sonlarında Sivrihisar'da veya Bolu civarında yetişmiş bir Türkmen olabileceğini söylemektedir. Kâmil Kepecioğlu'nun (1878-1952) yayımladığı belgelerde İsmâil adında bir oğlunun olduğu kaydedilmektedir. Bu belgelerde yazılanlarla *Vilâyetnâme*'de yer alan bilgiler çelişmektedir ve burada adı geçen Yûnus'un, Yûnus Emre olup olmadığı bilinmemektedir. Neticede oluşan kanaate göre Yûnus Emre, Orta Anadolu'da Sakarya nehri çevresinde bir yerde doğmuş ve Nallıhan'a yakın Emrem Sultan'daki zâviyede yaşamıştır.

Yûnus Emre'nin hayatına dair ayrıntıların bilinmemekle birlikte yazmış olduğu eserleri onun şahsiyeti ve takip ettiği yolu hakkında fikir vermektedir. Seyrûsulûka Hacı Bektâş-ı Velî'nin (öl. 669/1271 [?]) yanında başlamaya niyetlenmiş daha sonra Tapduk Emre'ye intisap ederek bunu gerçekleştirmiştir. Kırk yıla yakın kaldığı Tabduk Emre'nin tekkesine odun taşımakla görevli olan Yûnus Emre, erenler meydanına eğriliğin yakışmayacağı düşüncesiyle tekkeye sadece düzgün odun taşımıştır. Bu, onun hürmetinin ve sadakatının bir göstergesidir denilebilir.

Eski kaynaklarda Yûnus Emre'nin ümmîliğinden söz edilmektedir. O, Bektaşî geleneğinde de ümmî kabul edilmektedir. Hatta Âşık Çelebi (öl. 979/1572), Yûnus'un ümmîliğine işaret ederek hâl diliyle şiir söylediğini belirtmektedir. Yûnus Emre, kendine has üslubu ve tarzı ile eski Anadolu Türkçesinin

* Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Lisans öğrencisi, e-posta: gulcan.yuce@hbv.edu.tr

gelişimine de büyük katkı sağlamıştır. Kullandığı ifadeler tasavvuf ve edebiyat sahasında özgün ve üstün bir söyleyişe sahiptir. O, derdini oldukça öz, yalın fakat bir o kadar tesirli sözleri ve şiirleriyle anlatmıştır. “Yaradana severim, Yaradandan ötürü” sözleri onun tüm dünyaya hangi gözle baktığını, şiirlerini nasıl bir aşkla yazdığını özetler niteliktedir. Eserlerine gelince *Risâletü'n-nushiyye* adında mesnevî şeklinde yazılmış 600 beyitlik bir risâlesi bulunmaktadır. Anadolu'da yazılmış ilk özgün tasavvufî muhtevalı nasihatnâmelerden biridir. *Divan* adında şiirleri olan eseri de vardır. Yûnus Emre'nin vefatı ve kabriyle ilgili bilgiler de tartışmalı bir konudur. Yûnus Emre, kendisini “Şairler kocası”, “Bir âşık koca” diye niteleyerek uzun bir ömür sürdüğünü îmâ etmektedir diyebiliriz. Mehmet Nâil Tuman, Yûnus Emre'nin ölüm tarihinin kimi kaynaklarda 1425, kimisinde 1439 olarak geçtiğini kaydetmektedir. M. Fuad Köprülü (1890-1966) ise 1950'de neşredilen belgeden sonra Yûnus Emre'nin vefat tarihinin 1320 olduğunu kaydetmektedir. Anadolu'nun birçok bölgesinde ve Azerbaycan'da Yûnus Emre'ye ait mezar ve makamlar bulunmaktadır. Bunlar; Eskişehir, Karaman, Aksaray, Bursa, Manisa, Erzurum, Isparta, Afyon, Nallıhan, Ünye ve Sivas'tır. Bu kadar çok makamının olması Yûnus Emre'nin çok fazla seyahat ettiğini ve o bölgelerde sohbetlere katıldığını, çok sevildiğini ve hatırasının yaşatıldığını da göstermektedir.

Yûnus Emre, “Aşık öldü diye salâ verirler/Ölen hayvan imiş aşıklar ölmez” sözleriyle, birçok insanın dilinde ve kalbinde hâlâ bir nefes, bir yâd-ı cemil olarak yaşamaya devam etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Tasavvuf, Yûnus Emre, Anadolu Mimarı, Tapduk Emre.

Somuncu Baba (öl. 815/1412)

Gülnur BAYSAL*

Somuncu Baba, Şeyh Hamîdüddin Aksarâyî ismiyle de bilinmektedir. Çağdaşı ve büyük ihtimalle müridi olan Kemal Ümmî'nin (öl. 880/1475) bir mersiyesinden anlaşıldığı üzere Şeyh Hamîdüddin'in asıl adı Abdullah olup kaynakların pek çoğunda Kayserili olarak gösterilmektedir. Abdurrahman el-Askerî ise *Mir'âtü'l-ışk*'ta Aksaray'da doğduğu bilgisini aktarmaktadır. Hamîdüddin Aksarâyî, babası Şeyh Şemseddin Mûsâ'nın himayesinde ilk tasavvufî tahsilini aldıktan sonra Dımaşk'a giderek zâhirî ilimleri tahsil etmiştir. Lâmiî Çelebî (öl. 938/1532), onun Dımaşk'ta Bâyezîdiyye Hankahı'nda uzun yıllar bir şeyhin hizmetinde olduğunu, Bâyezîd-i Bistâmî'nin (öl. 234/848 [?]) ruhaniyetiyle terbiye edildiğini ve Üveysî olduğu bilgisini kaydeder. Diğer kaynaklardan anlaşılan bilgilere göre ise Şeyh Hamîdüddin'in asıl şeyhinin, Safeviyye tarikatının pîri Safiyyüddîn-i Erdebîlî'nin (öl. 735/1334) torunu Alâeddin Erdebîlî (öl. 832/1429) olduğu ifade edilmektedir. Bu kaynaklarda, Şeyh Hamîdüddin hazretlerinin Dımaşk'ta iken bir türlü aradığı iç huzura erişemediği, mürşid aramak için yola çıktığı, Tebriz civarlarında Hoy şehrinde yaşayan Şeyh Alâeddin Erdebîlî'nin yanına gittiği, onun zikir halkasına dâhil olduğu ve ona bağlanıp tasavvuf yolunda büyük ilerlemeler kaydettiği vurgulanmaktadır.

Hamîdüddin Aksarâyî, Erdebil Tekkesi'nde seyrüsülükünü tamamladıktan ve bir müddet inzivâ hayatı yaşadıkdan sonra şeyhinin emriyle tekrardan Anadolu'ya gelmiş ve Bursa'ya yerleşmiştir. Muhtefî bir hâlde Bursa'da somun satarak hayatını devam ettiren Hamîdüddin Efendi, Emir Sultan'ın (öl. 833/1429 [?]) teklifiyle 1400 senesinde Ulu Camii'nin açılışında Cuma hutbesini okuyup ve namazını kıldırınca maddî ve mânevî ilimlerdeki kemâli anlaşılmış, böylece halkın büyük bir teveccühünü kazanmıştır. Bu olayın ardından halkın arasında muhtefî bir hayat sürmeyi tercih eden Somuncu Baba'yı sırrının açığa çıkması, halkın ve iktidarın açısından tanınan bir şahsiyet hâline gelmesi, kendisine yönelik ilginin giderek artması bunaltmış, müridi Hacı Bayrâm-ı Velî (öl. 833/1430) ile birlikte çareyi Bursa'dan ayrılmakta bulmuştur. Hacı Bayrâm-ı Velî, şeyhi Somuncu Baba ile birlikte önce Şam'a, oradan da hacetmek üzere Mekke ve Medine'ye gitmiştir. Somuncu Baba, hac vazifesi dönüşünde Sîs'e gelmiş, Nebî Sûfî'yi de yanına alarak Aksaray'a yerleşmiştir. Kaynaklardan anlaşıldığı üzere Somuncu Baba, bu şehirde müridlerinin eğitimiyle meşgul olarak ömrünün kalan kısmını Aksarayda geçirmiştir.

Somuncu Baba, Türk tasavvuf tarihinde Safevî-Erdebîlî geleneğini Anadolu coğrafyasına taşıyan bir mutasavvıf olarak önemli bir konumdadır. Benimsemiş olduğu tasavvuf düşüncesinde melâmetî anlayış ön plandadır. Somuncu Baba'nın müridlerinden Hacı Bayrâm-ı Velî, şeyhi Somuncu Baba'nın ardından fikirlerinin Anadolu coğrafyasına yayılmasını sağlayan önemli bir şahsiyettir. Hacı Bayrâm-ı Velî, Bursa'da iken tanıştığı Somuncu

* Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Lisans öğrencisi, e-posta: gulnur.baysal@hbv.edu.tr

Baba'ya intisap ederek tasavvuf yoluna girmiş, onunla birlikte Adana'ya, Dımaşk'a ve Mekke'ye seyahatler gerçekleştirmiş ve nihayet Aksaray'a gitmiştir. Bir müddet Aksaray'da bulunduktan sonra şeyhinin müsaadesiyle takriben 806-807 (1403-1405) yıllarında Aksaray'dan ayrılarak Ankara'ya yerleşmiştir. Mânevî kemâlini Bursa, Şam ve Tebriz'de tamamlayan Somuncu Baba'nın tesirleri, müridi Hacı Bayrâm-ı Veli'den sonra Bayramiyye ve Celvetiyye tarikatleriyle Balkanlar'a kadar ulaşmıştır. Somuncu Baba'nın diğer müridleri arasında Şeyh Şücâüddin Karamânî, Şeyh Muzaffer Lârendevî ve Molla Fenârî'nin (öl. 834/1431) isimleri de zikredilmektedir. Askerî, onun Aksaray'da hayatının son bulduğunu ve orada defnedildiğini ifade etmektedir. İlerleyen dönemlerde yapılan bazı çalışmalarda ise Somuncu Baba'nın asıl kabrinin Malatya'nın Darende ilçesinde olduğu hususunda çeşitli görüşler öne sürülmüştür. Ancak Somuncu Baba'nın hayatının anlatıldığı eski kaynaklardan anlaşıldığı üzere böyle bir husus söz konusu değildir. Şeyh Bedreddin menâkıbında yer alan bilgiler ve lakabının Aksarâyî olması hususundaki bilgiler hayatını Aksaray'da geçirdiğinin beyanıdır.

Somuncu Baba'nın *Şerh-i Hadîs-i Erbâin*, *Zikrin Tanımı*, *Sebepleri-Kısımları ve Âdâbı*, *Silâhu'l-mürîdîn* adlı üç eseri olduğu ileri sürülmektedir. Lakin kaynaklarda onun eser yazdığına dair herhangi bir bilginin bulunmaması ve bu eserlerin eldeki nüshaların tarihlerinin oldukça geç tarihli olması eserlerin Somuncu Baba'ya aidiyeti hususunda şüphe uyandırmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Tasavvuf, Somuncu Baba, Melâmet, Hacı Bayrâm-ı Velî, Safevî- Erdebilî, Anadolu.

Hacı Bayrâm-ı Velî (öl. 833/1430)

*Rukiye Nur BABAYİĞİT**

Hacı Bayrâm-ı Velî 14. yüzyılda, Orhan Gazi döneminde, Ankara'da Solfasol köyünde dünyaya gelmiştir. Kaynaklara göre asıl ismi, Numan'dır. Çocukluğuna ve gençliğine dair detaylı bilgi bulunmamaktadır. Ona Hacı Bayram ismini Şeyhi Somuncu Baba (öl. 815/1412) vermiştir. Ailesi hakkında kaynaklarda çok bilgi bulunmamakla beraber beş oğlu üç kızı olduğu söylenmektedir. II. Murat Dönemi'nde halkı galeyana getirdiği iddiasıyla Edirne'ye götürülmüştür. Ancak daha sonra Hacı Bayrâm-ı Velî'nin büyük bir zât olduğunu anlamaları üzerine ona çok hürmet göstermişlerdir. II. Murat (öl. 855/1451), Hacı Bayrâm-ı Velî'den orada yaşayarak cami de vaaz vermesini istemiştir. Ancak Hacı Bayrâm-ı Velî, bunu kabul etmemiştir. Hacı Bayrâm-ı Velî'nin pek çok kerameti vardır. Edirne'deyken kendisini zehirlemek niyetiyle zehirli bir şerbet getiren vezirin şerbetini içerken “*Biz içelim, zararı başkasına olsun*” diyerek içtiğini ve vezirin o anda düşüp öldüğünü kaynaklarda görmekteyiz. Hacı Bayrâm-ı Velî'nin Fâtih Sultan Mehmed'i (öl. 886/1481) gördüğü ve fetihi müjdelediği bilgisi tartışmalıdır. Çünkü bazı kaynaklara göre Hacı Bayrâm-ı Velî, vefat ettiğinde Fâtih Sultan Mehmed henüz doğmamıştır. Hacı Bayrâm-ı Velî, Edirne'den Ankara'ya döndükten sonra Bayramiyye tarikatını kurmuş ve hayatına Ankara'da devam etmiştir. Geçimini mürşidi Somuncu Baba'nın tavsiyesi üzerine çiftçilikle devam ettirmiştir. Çok büyük bir mutasavvıftır. Bir gün Akşemseddin (öl. 863/1459), Hacı Bayrâm-ı Velî'ye intisap etmek için yola çıkmıştır. Ankara'ya geldiğinde Hacı Bayrâm-ı Velî'nin yardım topladığını görmüştür. Hacı Bayrâm-ı Velî'nin nefislerini terbiye etmek amacıyla dervişleriyle birlikte muhtaçlara halktan yardım toplamaya çıkmasını doğru bulmadığından dolayı Zeynüddin el-Hâfî'ye (öl. 838/1435) intisap etmeyi tercih etmiş ve Halep'e doğru yola çıkmıştır. Fakat rüyasında boynunda bir zincir olduğunu, zincirin ucunun da Hacı Bayrâm-ı Velî'de olduğunu gören Akşemseddin hemen fikrini değiştirmiş ve tekrar Hacı Bayrâm-ı Velî'nin yanına dönmüştür. Hacı Bayrâm-ı Velî'nin köylüler ve pek çok dervişiyle birlikte ekin ekmekte olduğunu görmüştür. Yemek vakti Hacı Bayrâm-ı Velî, yemeği bizzat kendisi dağıtmıştır. Ancak Akşemseddin'e vermemiştir. Hacı Bayrâm-ı Velî, herkese yemeğini dağıttıktan sonra dergâhın köpekleri için de kaplara yemek koymuştur. Bu olay kaynaklarda farklı şekillerde de anlatılmaktadır. Daha sonra Akşemseddin, Hacı Bayrâm-ı Velî'nin yanında derslerine katılmış ve ilimde çok büyük yol kat ederek icazetini almıştır.

Hacı Bayrâm-ı Velî ile ilgili olarak onun sohbetinin çok etkili olduğu söylenmektedir. Ancak bu sohbetlerin muhtevası hakkında pek bilgi verilmemektedir. Sohbetlerini dinleyen pek çok kişinin tasavvufa yöneldiği söylenmektedir. Müderrislik yıllarında çok fazla öğrenci yetiştirmiştir. Yetiştirdiği bu öğrenciler de Anadolu'da farklı yerlerde insanlığa hizmet etmiştir. Öyle ki etki alanı sadece Anadolu ile sınırlı kalmamış, zamanla

* Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Lisans öğrencisi, e-posta: rukiye.babayigit@hbv.edu.tr

dünyanın dört bir yanına yayılma imkânı bulmuştur. Kaynaklardan onun Arapça ve Farsça bildiği, sohbetlerinin yüksek bir ilim ve irfan meclisi olduğu anlaşılmaktadır. Hacı Bayrâm-ı Velî, 833 yılında âhirete intikal etmiştir. Cenazesini Akşemseddin yıkamışî müritleri tarafından da Hacı Bayrâm-ı Velî dergâhının bitişiğine defnedilmiştir. Hacı Bayrâm-ı Velî'nin âhir dünyaya intikalinden sonra önemli iki müridi Akşemseddin ile Emîr Sikkînî (öl. 880/1475) arasında meşrep farklılığından ötürü bir soğukluk meydana geldiği anlatılmaktadır. Hacı Bayrâm-ı Velî'nin vefatından sonra dervişlerinin bir kısmı ilâhî aşk, cezbe ve melâmeti temsil eden Emîr Sikkînî'ye; zühd, takvâ ve riyâzete temayülü olanlar da Akşemseddin'e tâbi olmuşlardır. Sade bir dille ve hece vezniyle yazılmış, vahdet neşvesini terennüm eden dört şiiri dışında Hacı Bayrâm-ı Velî'nin bugüne kadar gelen eseri bulunmamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Tasavvuf, Hacı Bayrâm-ı Velî, Anadolu, Akşemseddin.

Akşemseddin (ö. 863/1459)

İkbal Şeymanur BELMEN*

Akşemseddin 792 yılında Şam'da doğmuştur. Asıl ismi Şemseddin Muhammed b. Hamza olarak geçmektedir. Fakat Akşemseddin ya da Akşeyh ismiyle ün bulmuş ve böyle anılmıştır. Sünni sufiliğin temsilcisi Şeyh Sühreverdi'nin neslinden olan Şeyh Hamza'nın evladıdır. Şeyh Hamza tarafından künyesi Hz. Ebubekir'e değin uzanmaktadır. Yedi yaşında Anadolu'ya gelmiş, Kur'an'ı hıfzetmiş ve iyi bir dini eğitim almıştır. Bunun üzerine Osmancık medresesinde müderris olmuştur. Fakat Enîsî'nin *Menakıbnâme*'sine göre "ilm-i batın lezzeti dimağından gitmediği için" tahmini yirmili yaşlarında mürşidini bulmak amacıyla Fars ve Maverâünnehir üzerinden arayışa koyulmuştur. Bazı öneriler üzerine Hacı Bayrâm-ı Velî'ye mürid olmayı düşünmüş olsa da vazgeçmiş ve ünü Anadolu'ya dek duyulmuş olan Zeynüddin el-Hafî'ye mürid olmak isteğiyle Halep'e doğru yol almıştır. Ancak bir gece rüyasında boynunda bir zincirin olduğunu ve zinciri tutanın da Hacı Bayrâm-ı Velî olduğunu görünce Ankara'ya dönmeye karar vermiştir. Fakat bugüne kadar Akşemseddin hakkında en kapsamlı araştırmaları yapan Ali İhsan Yurt, Akşemseddin'in *Def'u Metain* isimli eserinde Zeynüddin el-Hafî'yi alenen tenkit ettiğine dikkat çekerek, insanın eleştirdiği bir mürşide bağlanma düşüncesinin oluşmasının imkân bulamayacağını ifade ederek, doğrudan Hacı Bayrâm-ı Velî'ye intisap ettiğini kaydetmiştir. Hacı Bayrâm-ı Velî'ye intisap tarihinin belli olmamasıyla birlikte Akşemseddin, kuvvetli bir mücahededen sonra şeyhinin takdirini kazanmış ve hilafeti almıştır. Akşemseddin'in çilehanesi günümüzde Hacı Bayrâm-ı Velî Camii'nin bodrumunda yer almakta ve şeyhin ismiyle anılmaktadır. Akşemseddin daha sonra şeyhinin yanından ayrılarak Beypazarı, Çorum ve Göynük'te irşad faaliyetlerini gerçekleştirmiştir. Hacı Bayrâm-ı Velî'nin ahrete intikalinin ardından ise irşad makamını devralmıştır.

Hacı Bayrâm-ı Velî'nin II. Murad ile münasebetlerinden dolayı Akşemseddin de II. Murad'ın evladı II. Mehmed'le tanışmış ve taç giymesinden sonra da münasebetleri devam etmiştir. Fatih 1453 yılının baharında İstanbul'u kuşatmak amacıyla yola koyulunca, Akşemseddin de muhasaranın en sıkıntılı zamanlarında ister padişahın isterse ordunun manevi direncinin kuvvetlenmesinde önemli bir rol oynamıştır. Fethin ardından da Ayasofya'da eda edilen ilk Cuma namazının hutbesini Akşemseddin okumuş ve Fatih'in isteği üzerine İslam ordularının daha önceki İstanbul kuşatmalarında şehit düşen ve ashabdan olan Ebu Eyyûb el-Ensârî'nin kabrini keşfetmiştir. Fetihden sonra Fatih'in taç ve tahtını terk edip tümüyle şeyhe bağlanmak istemesi üzerine Fatih'e engel olmaya çalışmış ancak başaramamış ve bu nedenle Göynük'e dönmüştür. *Menakıbnâme*'ye göre Rebiülahir'in sonu 863 yılında vefat eden Akşemseddin'in, yaşamının son zamanlarını Göynük'te geçirdiği tahmin edilmektedir. Vefatından beş sene sonra kadar türbesi inşa edilmiş olup, sandukası üzerinde bulunan yazı da oğlu Sadullah tarafından

* Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Lisans öğrencisi, e-posta: ikbal.belmen@hbv.edu.tr

yazılmıştır. Oğullarından Mehmet Sadullah ve Nurullah da aynı türbede bulunmaktadır. Akşemseddin'in bununla birlikte "tabib-i ebdan" sıfatıyla, döneminin en iyi hekimi olarak ün kazandığı ve tıba ilişkin önemli eserler yazdığı da kaynaklarda zikredilmiştir. Ayrıca Akşemseddin'in tıp geçmişinde ilk kez mikrop bilinmezini ortaya attığı ve hastalıklarında bu kanalla tezahür ettiği düşüncesini öne süren ilk hekim olduğu rivayet edilmektedir.

Akşemseddin'in eserlerinin büyük çoğunluğu tasavvuf üzerinedir. Bu eserlerden öne çıkanları ise şunlardır: *Risaletü'n-nuriyye*: Arapça bir eserdir ve döneminde ünü oldukça yaygın olan Hacı Bayrâm-ı Velî ve kendisine intisap edenleri savunmak amacıyla yazılmıştır. Bu eserinde Akşemseddin, dervişlerin tasavvufi ahlakını ve adabını anlatır. *Def'umeta'ini's-sufiyye*: Bu eseri İbnü'l-Arabi gibi büyük mutasavvıfların küfürle itham edilmelerine karşı onların da Gazzali, Cüneydi Bağdadi gibi ünlü alimlerden hiçbir farklarının olmadığını ispat etmek amacıyla yazmıştır. *Makamat-ı Evliya*: "Mürşid kimdir, makam-ı velayet nedir ve dereceleri nelerdir?" gibi ilm-i batın konularını işlemiştir.

Anahtar Kelimeler: Tasavvuf, Akşemseddin, Hacı Bayrâm-ı Velî, Manevi Mimar, İstanbul'un Fethi.

Eşrefoğlu Rûmî (ö. 874/1469)

*Fatih DEMİR**

Asıl adı Abdullah'tır. Babasının adı ise Ahmed Eşref'tir. Kendisinin tanınmasında yardımcı olan birkaç ismi daha vardır. Abdullah İzniki, Eşrefzade, Abdullah-ı Rumi bunlardandır. Eşrefi Rumi'nin İznikte 754 veya daha sonraki bir tarihte dünya hayatına başladığı söylenmektedir. Eşrefoğlu Rumi küçüklük ve orta yaş dönemlerini ailesinin idaresinde İznik'te sürdürmüştür. Bu dönemlerden sonra hayatına anlam katmak üzere Bursa'da ki Çelebi Sultan Mehmed Medresesi'ne yönelerek ilim tahsil hayatına başlamıştır. Eşrefoğlu Rumi hakkında bize ilk ve birinci elden kaynak olarak bilgiler sunan *Menâkıb-ı Eşrefzade*'de Eşrefoğlu kendisinin gördüğü bir rüya üzerine medrese hayatını ve ilim tahsilini bıraktığı söylenmiştir. Abdal Mehmed isimli bir meczubun kendisine batınî ilimler noktasında bir yol gördüğünü belirtmesi sonrasında Emir Sultan'ın kapısını çalmaktadır. Emir sultan ise yaşlılığından dolayı onu daha iyi bir konuma ulaştırabilecek olan Hacı Bayrâm-ı Velî'ye gönderir. Harekete geçen Eşrefoğlu Ankara'ya yol alır. Burada yaklaşık on bir yıl kadar riyazet ve mücâhede ile mânevî terbiye görür. Hacı Bayrâm-ı Velî, Eşrefoğlu'nun ulaşması gereken merhaleye ulaştığını düşünerek onu dergâha imam olarak görevlendirmiştir. Daha sonra onu kızı Hayrunnisa ile evlendirerek ilişkisini daha da yakınlaştırmıştır. Daha sonra ona icazet vererek İznik'te Bayramiyye tarikatının temsil görevini verir. Sonrasında Eşrefoğlu'na İznik'te verilen görev onun iç dünyasına yetmeyince seyrüsülükün burada sonlanmayacağını düşünerek daha ileriye ulaşmak için kayınpederine tekrar başvurur. Kayınpederi bu hususta onu daha ileriye götüreceğini düşündüğü için Abdulkadir Geylani'nin beşinci göbek torunlarından Şeyh Hüseyin el-Hamevî'nin yanına Hama kasabasına gönderir. Eşrefoğlu Ankara'dan İznik'e döner İznik'te erbaîne girer ve rüyasındaki her şeyi not eder. İznik'ten ailesi ile birlikte zorlu yolculuğa başlar ve Hama'ya ulaşır. Şeyh Hüseyin, Eşrefoğlu'nun kaydettiği rüyaları görünce onu tekrar erbaîne sokar. Erbaînin sonunda ona Kadiri hilafetnamesini vererek gönderir. İznik'e geri dönen Eşrefoğlu burada belli bir zaman uzletini sürdürdükten sonra tarikatını kurar. Eşrefoğlu yaklaşık yüz yaşında vefat etmiştir. Camiye döndürülen dergahının avlusuna defnedildiği kaynaklarda geçmektedir.

Daha yaşamı bitmeden kendisinin ala bir veli olduğu kabul görmüştür. Evliya Çelebi kendisi için "Yetmiş bin müride malik bir pişva-yı aşikan" bir şahsiyet olarak bahsetmiştir. Osmanlı padişahı Fatih Sultan Mehmed'in eşinin dilinde oluşan bir hastalığı tedavi etmesi için Eşrefoğlu'na birkaç kez davetiye gidince saraya giderek tedavi etmiştir. Daha sonraları padişah Eşrefoğlu'nun yanına padişahlık vasfıyla giderek dervişlik vasfına gelmesini istemiştir fakat Eşrefoğlu sultanı zor bela ikna edip kabul etmeyerek İstanbul'a göndermiştir. Sadrazam Mahmut Paşa'nın da Eşrefoğlu'nun öğrencilerinden olduğu bilinmektedir. Şiir anlayışında ise Yunus Emre tesirinde kalmıştır. Buna ilaveten kendi manzumelerinin sayısı da oldukça fazladır. Şiirlerinin büyük

* Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Lisans Öğrencisi, e-posta: f.demir@hbv.edu.tr

boyutta ilahi aşkı içerdiği ve bu şiirlerden bazılarının bestelendiği de bilinmektedir. Bu minvalde şu an Kadiri dergahının kıyâmî zikir başlangıcı olarak “Cem olmuş dervişleri pirim Abdulkadir'in” ilahisini de Eşrefoğlu kaleme almıştır.

Eşrefoğlu'nun şiirlerinin yer aldığı *Divan*, halkı doğru kapıya çıkarmak için kaleme aldığı tasavvuf alanında büyük yankı uyandıran *Müzekki'n-nüfus*, tarikat adabının ve Eşrefoğlu'nun Ehl-i beyt'e olan sevgisinin yer aldığı *Tarikatname* adlı eserleri bulunmaktadır. O, henüz hayattayken de önemli ölçüde insanların teveccühünü elde etmiş ve “*Eazım-ı Evliyaullah*”tan sayılmıştır.

Dervişler Hakk'ın dostu
Canları ezel mesti
Aşk şem'ini yaktular
Pervane olan gelsin

Bu Eşrefoğlu Rumi
Dervişliğe geleli
Nefsindendir çektiği
Nefsin öldüren gelsin

Anahtar kelimeler: Tasavvuf, Eşrefoğlu Rûmî, İznik, Hacı Bayrâm-ı Velî, Derviş.

Şeyh Şâbân-ı Veli (ö. 976/1569)

Zahide TONBAZ*

XVI. yüzyılda Anadolu Osmanlı coğrafyasında yetişmiş olan Şeyh Şâbân-ı Veli önemli mutasavvıflarımızdan birisidir. *Halvetiyye – Şâbâniyye* tarikatının kurucusu olan Şâbân-ı Veli Kastamonu'nun Taşköprü ilçesinde doğmuştur. Doğum tarihi son dönem kaynaklarında 902 ve 905 olarak geçmektedir. Ailesini küçük bir yaşta kaybetmiş ve onu bir hanım evlat edinmiştir. Şâbân-ı Veli ilk tahsilini Taşköprü de yapar. Daha sonra akli ve nakli ilimlerde bilgilerini derinleştirmek için Kastamonu'daki Abdürrezzak Camii Türbesi'ndeki Osman oğlu Hoca Veli'den hadis ve tefsir derslerini okuyarak kendisinden icâzet alır. Tahsilini tamamlamak üzere ilim ve fazilet diyarı olan İstanbul'a giderek oradaki Fâtih Medreselerinde kalır. Kaldığı süreçte dokuz yıl hadis, Kur'an-ı Kerim gibi ilimleri Karadeniz Başkurşunlu Medresesi'nde tahsil etmiştir. Öğrendiği ilimlerden tatmin olmayan Şeyh Şâbân-ı Veli bir arayış içinde iken verilen bilgilere göre rüyasında kendisine memleketine dönmesi söylenir. Bu mânevî yolda mürşide ihtiyacı olan Şeyh Şâbân-ı Veli İstanbul'dan ayrılarak Kastamonu'ya döner. Kastamonu'ya yolculuğu esnasında Cemâl-i Halveti'nin Halifelerinden Hayreddin Tokadi ile karşılaşır. Hayreddin Tokadi'nin sohbetinden etkilenmiş gönlünde derin izler bırakmıştır Hayreddin Tokadi'den çok etkilenen Şeyh Şâbân-ı Veli kendisini maddi manevi olarak ona teslim edip içindeki sızıyı dindirmiştir. On iki yıl Hayreddin Tokadi'ye hizmet ederek seyrü sülûkünü tamamlar. Buradan Kastamonu'ya Halife olarak döner. Şâbân-ı Veli'nin arkadaşlarından Muslihuddin Efendi de Hayreddin Tokadi'ye intisap etmiştir. Şâbân-ı Veli Kastamonu'ya geldikten sonra bir mescide yerleşip, bir müddet sonra yakınlardaki Cemal Ağa Camii'nde inzivaya çekilir. Daha sonra dervişlerin ısrarı ile şehir merkezindeki Honsalar Camii'ne taşınır. Bu süreçte Şâbân Dede, Şâbân-ı Veli olarak bilinmeye başladı. Zaman içinde çıkan bir yangında bu cami de etkilenince, Şâbân-ı Veli Şeyh Sünneti Efendi dergâhına yerleşmiş burada halkı zahiri batını 10 bilimle aydınlatan sohbetler yapmıştır. Burada irşad faaliyetini uzun yıllar devam ettiren Şâbân-ı Veli 18 Zilkade 976 (4 Mayıs 1569) tarihinde hakka yürümüştür. Ve tekkesinin bahçesine defnedilmiştir.

Halvet ve riyâzeti değerli bulan Şâbân-ı Veli ömrünün son yedi yılını dergâhında bulunan halvethânedede geçirmiştir. Rivayete göre bu süreçte namazlarını tayy-i zaman ve tayy-i mekân ile Kâbe'de kıldığı söylenir. Ulemâdan birçok kişi Şâbân-ı Veli'nin kendisine intisap etmiştir. Bunlardan birisi Süleymaniye Camii vaizi Kastamonulu Muharrem Efendi olmuştur. Şâbân-ı Veli hayatı boyunca şeriat ve hakikat adabına dikkat etmiş “*Şeriat bademin kabuğu, tarikat özüdür*” sözüyle mensuplarının da bu dengeyi korumasını istemiştir. *Menâkıb-ı Şeyh Şâbân-ı Veli* eserinin müellifi olan Şâbâniye tarikatının önde gelenlerinden Ömer Fuâdi “Menakıb-ı Şâban-ı Veli adlı eseriyle Şâbân-ı Veli'nin, Halvetiğin Şâbâniyye kolunun tanınması ve

* Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Lisans öğrencisi, e-posta: zahide.tonbaz@hbv.edu.tr

yayılmaya büyük katkı sağlamıştır. İlim ve tasavvuf çevrelerinde yaygın olarak bilinen eser 1604 yılında kaleme alınmıştır. Eser Şâbân-ı Veli'nin yaşadığı zaman diliminde Kastamonu'da tasavvufî hayatın etkin olduğunu ifade eder. Eser Şeyh Şâbân-ı Veli'nin şöhretten kaçındığını, mahviyet sahibi olduğu dile getirilir. Şeyh Şâbân-ı Veli'nin türbesinin yapımına Ömer Fuâdî tarafından başlatılarak, Şâbân-ı Veli'nin dervişlerinden Himmet Dede'nin oğlu Vezir Murat Paşanın kethüdası Ömer Bey'in desteği ile devam edilmiştir. Türbe ehl-i tasavvufun ve Müslümanlar'ın ziyaret merkezlerinden birisi olmuştur. Şâbân-ı Veli hakkında Ömer Fuâdî dışında Şâbânî Şeyhlerinden İbrahim Hâs "*Tezkiretü'l – Hâs*" ismini verdiği eserini yazmıştır. Yaşadığı dönemde yalnızca Müslümanları değil etrafındaki hristiyanlarında hayatlarına dokunmuş olan Şeyh Şâbân-ı Veli Anadolu'nun dört kutbundan birisidir.

Anahtar Kelimeler: Tasavvuf, Şeyh Şâbân-ı Veli, Ömer Fuâdî, Halvetiyye, Şâbânîyye Tarikatı, Menâkıb-ı Şeyh Şâbân-ı Veli.

Aziz Mahmud Hüdâyî (ö.1038/1628)

Muhammet ÖZLÜ*

Aziz Mahmud Hüdâyî, 1541 yılında Şereflikoçhisar'da doğdu. İlk tahsilini Sivrihisar'da tamamladı. Medrese tahsilini İstanbul'da Küçük Ayasofya Medresesinde tamamlamasının ardından aynı zamanda hocası olan Nazırzade Ramazan Efendi'nin yardımcısı oldu. Öğrencilik ve muhtırlığının yanı sıra Halvetiyye tarikatına katıldı. Küçük Ayasofya Camii şeyhi Nureddinzade Muslihuddin Efendinin sohbetlerine katılma imkânı elde etti. Hocası Nazırzade Ramazan Efendi zaman içerisinde Edirne Selimiye medresesine müderris olarak, Mısır ve Şam'a da kadı olarak atansa da Aziz Mahmud Hüdâyî'yi yanından ayırmadı. Hüdâyî, hocasının vefatının ardından tüm resmi görevlerinden istifa ederek daha önce de sohbet ve derslerine katılmış bulunduğu Muhyiddin Üftade'ye intisap etti. Akabinde üç yıl içerisinde girmiş olduğu yolu yani seyr ü sülûkunu tamamladı. Şeyh Muhyiddin Üftade, Aziz Mahmud Hüdâyî'yi ilk tahsil görmüş olduğu Sivrihisar'a halife unvanıyla gönderdi. Burada sadece 6 ay kalabilen Aziz Mahmud Hüdâyî tekrar Bursa'ya döndü. Hocasının vefatıyla beraber; Trakya, Rumeli ve Balkanlar'da bir müddet kaldı ve tekrar Darü'l-hilâfe'ye yani İstanbul'a döndü. Küçük Ayasofya Camii Tekkesi'nde ortalama sekiz yıl kadar şeyh olarak görev yaptı. Fatih Camii'nde hem vaizlik hem de vaizliğin yanı sıra tefsir ve hadis dersleri okuttu. Hüdâyî dergâhının yerini 1589 yılında aldı ve dergahla yakinen ilgilenebilmek amacıyla evini dergâha daha yakın bir yere naklettirdi. Daha sonraları Fatih'teki vaizlik görevini bıraktı ve Mihrimah Sultan Camii'nde perşembe günleri vaaz vermeye başladı. Sultan Ahmed Camii'nin ilk hutbesini okuma şerefine nail oldu. Bulgurlu'da bulunan bir çilehaneye ve bir hamam yaptırdı. Halktan devlet adamlarından sultanlara kadar geniş bir kitleye tesir etti. Evliya Çelebi eserinde yedi tane Osmanlı padişahına el öptürdüğü ve ortalama sayısı 170.000 civarında müridine de el verdiğini söylemiştir. Dergâhı her zümreden insanlarla doldu taşıdı. Yazmış bulunduğu otuz tane eseriyle gerek Anadolu'da gerek Rumeli'de gerekse de Balkanlarda gerek dini gerekse de tasavvufî hayat üzerinde derin izler bırakmış ve bu şekilde de ünü günümüze kadar ulaşma imkânı bulmuştur. "kutbü'l-aktâb, sâhib-i zamân, mürşid-i kâmil" unvanlarıyla anılmaktadır. Bizlere bırakmış olduğu vakfi ve tekkesi birçok insanın durağı sığınağı barınağı olmuştur. 1850 yangınında yanan vakfiyesini sultan Abdülmecid yeniden restore ettirmiştir. Anlatım tarzı sade açıkça anlaşılır ve konusu hikemi ve nitelikli tekke şiirleri yazmıştır. Muhyiddin İbnü'l-Arabi'nin vahdet-i vücud anlayışına bağlı bir mutasavvıftır. Lakin onun vahdeti vücudu işleyişi Yunus Emre kadar güçlü değildir. İlahilerinden birazı kendisi birazını da muhip ve müntesipleri tarafından bestelenmiş, tekkelerde okutulmuş zikir meclisi ve ayinlerin bir parçası haline gelmiştir. Bizatihi kendisinin kurmuş olduğu Celvetiyye tarikatı Selâmiyye, Hakkıyye, Fenâiyye, Hâşimiyye olmak üzere dört kola ayrılmıştır. Arapça ve Türkçe otuza yakın eseri bulunmakla beraber eserlerinin çoğu Arapçadır. Bunlardan bazıları şöyledir: *Nefâ'isü'l-*

* Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Lisans öğrencisi, e-posta: muhammet.ozlu@hbv.edu.tr

mecâlis: Bu eser tasavvufî bir tefsirdir, fakat yüce kitabın tüm ayetlerini değil seçtiği bazı ayetleri açıklamıştır. *Câmi 'u'l-fezâ'il ve kâmi 'u'r-rezâ'il*: Bu eser Aziz Mahmud Hüdâyî'nin en meşhur eseri olup eserde ilmî, amelî ve ahlakî faziletler anlatılmıştır. En eski nüshası Köprülü Kütüphanesi'ndedir. *Habbetü'l-mahabbe*: Allah'ı Teala, Resulü Ekrem'e ve ehli beyte olan sevgisini anlattığı küçük bir risaleden oluşmaktadır. *Tarîkatnâme*: Celvetiyye tarikatının adabını anlatan bir risaledir. *Mektûbât*: Aziz Mahmud Hüdâyî'nin 3. Murad'a bazı sultanlar ve devlet adamlarına gönderdiği mektuplardan oluşan bir eserdir. *Nesâih ve Mevâiz*: Aziz Mahmud Hüdâyî'nin vaaz ve nasihatlerinin yer aldığı Türkçe eseridir tek nüshası Hacı Selim Ağa Kütüphanesi'ndedir.

Anahtar Kelimeler: Tasavvuf, Aziz Mahmud Hüdâyî, Şereflikoçhisar, Sultan Ahmet Camii, Celvetiyye.

Niyâzî-i Mısırî (ö. 1105/1694)

*Hayrunnisa ADIGÜZEL**

Niyâzî-i Mısırî 1027 yılında Malatya'nın Aspozi isimli kasabasında dünyaya gelmiştir asıl ismi Mehmet'tir. Hayatının belli zamanlarında eğitim için Mısır'da kaldığından dolayı mahlasını bu detay etkilemiştir. Bu iki mahlasın birleşiminden Niyâzî-i Mısırî ve Şeyh Mısırî diye tanınmaktadır. Gençlik zamanlarında sufilere muhalif olup toplantılarına gitmediğini belirtir. Fakat bu görüşü zamanla değiştirmiş ve bir şeyhe intisap etmiştir. Babası Soğancı Zade Ali Çelebi, oğlunu kendi mensup olduğu şeyhine götürmek istemişse de o, Niyazi-i Mısırî o şeyhin kamilliğini yeterli görmediği için babasının teklifini reddetmiştir.

Niyâzî-i Mısırî, Diyarbakır'da bir yıl kaldıktan sonra Mardin'de mantık ve kelam ilmiyle uğraştı. Daha sonra Mısır'ın başkenti olan Kahire'ye gidip Ezher medreselerinde ilim yolculuğu için ilk adımlarını başlatmıştır. Bu sırada ilim yolculuğuna devam ederken. Hayatını sürdürdüğü Şeyhuniyye Külliyesi'ndeki Kadiri tarikatının şeyhine bağlandı. İsmi vermediği bu şeyhi tasavvuf ve ilim yolunda büyük bir çabayla ilerlerken kendisine Zahir ilmi öğrenme isteğinden tamamen vazgeçmediği müddetçe tarikat yolunun ona tamamen açılmayacağı söyledikten sonra Niyâzî-i Mısırî bu söylemden çok etkilenerek ikisi arasında bir tercih yapmak zorunda kalmıştı. Rüyasında büyük sadatlardan olan Abdulkadir Geylani'yi görüp ona zahir ilmini öğrenip ve onunla amel etmesini, tarikat ilmini de bir mürşide ulaşıp bu şekilde bu yola girebileceğini, fakat kendisinin irşad edecek bu zatın o şehirde yaşamadığını belirtmesi üzerine üç yıl daha yaşayarak Kahire'den ayrıldı. Suriye, Mısır ve Anadolu'nun farklı şehirlerini gezerek 1056'da zamanın ilim merkezi olarak ün sahibi bilinen İstanbul'a gitti. Bir hücrede halvete girdi. Bu hücre Küçük Ayasofya etrafında olan Sokullu Mehmet Paşa Camii Medresesi'nin içerisindeydi. Sonrasında ise Kasımpaşa'da Uşşâkî asitanesinde misafir olarak kaldı. Aynı dönemde İstanbul'dan ayrılarak Anadolu'nun başka şehirlerinde gezmeye başladı. Uşak'ta bulunan Ümmî Sinan'ın halifelerinden olan Şeyh Mehmet Efendi'nin zaviyesindeyken Elmalı'dan Uşak'a gelmiş olan Ümmî Sinan'a intisap etti. Orada dokuz yıl kaldı. Kütahya'da Uşak ve Çal'da irşad faaliyetlerinde bulundu. O dönemde İstanbul'da yayılmış olan Kadızâdeliler hareketinin etkisinde aleyhinde bazı dedikodular çıktı. Birkaç müridiyle birlikte 1072 yılının başlarında o bölgeden ayrılıp Bursa'ya geçti. Müridi olan Hacı Mustafa'nın kız kardeşiyle evlenmiştir. Çelebi Ali ve Fatıma isminde iki çocuğu olmuştur.

1077 yılında ülkede Sema zikir ve devranın yasaklatıldığı dönemde ve buna destek veren vaiz Vali Mehmet Efendi'nin onun temsil etmiş olduğu zihniyeti onu sürekli eleştirmekteydi. Fikirlerini icra ettikleri ilim meclisinin yeterli olmadığını kanat ettiklerinde. Ulemadan olan Abdal Çelebi ismindeki

* Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Lisans Öğrencisi, e-posta: adiguzelnisa102@gmail.com

hayırsever tarafından Ulu Cami çevresinde yeni bir dergâh yapıldı. Faaliyetlerine de burada devam etmiştir.

Bursa'da ikamet ettiği zamanların birinde dönemin sadrazamı Köprülü Mehmet Paşa'nın davetine karşılık IV. Mehmed'in yaşamış olduğu Edirne'ye gitti. Orada hürmet ve itibar gördü. İstanbul'dan dönüşte ise yurdun gözdesi İstanbul'a uğradı. Hangi tarihte gerçekleştirdiği bilinmeyen bu ziyaretlerin arasında 1083'te tekrardan Edirne'ye gitti. Ve oradaki devlet adamları ile görüşüp fikirlerini sunarak kabul ettirdi. Bu ziyaretlerden arta kalan zamanlarında Eski Cami'de birçok vaazda bulundu. Ne var ki söylemiş olduklarından dolayı Rodosa sürgün edildi. Hapse 1085 yılında girdi. Kaynaklarda yaptığı vaazda cifre dayalı bazı bilgilerden bahsetmesi öne sürülse de sürgünün gerçek sebebi o dönemin devlet büyüklerini eleştirmesiydi.

Anahtar Kelimeler: Tasavvuf, Niyâzî-i Mısırî, Anadolu, pîr, sürgün.

İsmail Hakkı Bursevî (ö. 1137/1725)

Bedriye ÖZATLI*

Celvetî şeyhi, müfessir ve şair olan İsmail Hakkı Bursevî, 1063 senesinin Zilkade ayında (1653 Eylül) günümüzde Bulgaristan sınırları içerisinde yer alan Aydos'ta dünyaya gelmiştir. Onu en çok Bursevî nisbesiyle tanımaktayız fakat Üsküdari, Celvetî gibi çeşitli nisbelerle de anılmıştır. Babası Mustafa Efendi'nin tasavvufa olan ilgisi Aydos'ta yakınlık kurmuş olduğu Celvetî şeyhi Atpazari Osman Fazlı ile bir müddet devam etmiştir. Daha sonraki dönemlerde ise oğlu İsmail Hakkı, Osman Fazlı Efendi'nin halifesi Ahmed Efendi'den Arapça dersleri almaya başlamıştır. Oldukça hareketli bir hayat geçiren İsmail Hakkı, Aydos'tan Edirne'ye geçerek burada din ilimleri ve hüsn-i hat ile meşgul olmuştur. Fıkıh ve kelamla ilgili eserler okumuş, tahsilini bitirince Osman Fazlı'nın yanına giderek bu şeyhe intisap etmiştir. Üç yıl sonra şeyhinden izin alarak Zeyrek Camii'nde uzlete çekilen İsmail Hakkı, doksan gün süren uzletten çıkınca dervişlere hizmet göreviyle görevlendirildi ve hemen akabinde vaaz hizmetlerine başladı. İrşad faaliyetlerini devam ettirirken bu esnada çeşitli eserler kaleme almıştır. Bunlar içerisinde en bilineni ve tasavvufî bir tefsir kitabı olan *Rûhu'l-beyân fî tefsîri'l-Kur'ân* isimli eseridir. Bursevî, Sultan II. Mustafa zamanında askere vaaz vermek üzere I. ve II. Avusturya seferlerine katılmış ve bundan yaralı olarak dönmüştür. İsmail Hakkı, iki defa hacda bulunmuş bu esnada Şam, Kahire ve İstanbul gibi merkezlere uğrayıp bazılarında birkaç ay ikamet etmiş sonra tekrar Bursa'ya dönmüş ve burada vefat etmiştir.

İsmail Hakkı'nın düşünce sisteminde hem zahir hem de batın ilmi oldukça büyük önem arz etmektedir. Ona göre büyük ve meşhur sufilerin çoğu iki taraftan da hisse almışlar, zahir ve batın ilimlerle kendilerini bezeyerek şeref ve itibar kazanmışlardır. Buna da İbnü'l-Arabî, Sadreddin Konevî, Hakîm Tirmizi, Necmeddin Kübra, Necmeddin Diye, Abdülkadir Geylani, Şihabeddin Sühreverdi, Kuşeyrî, Gazzalî, Hüdâyî Osman Fazlı İlahî gibi çeşitli âlimleri zikrederek onlar için ileri geri konuşanların çok olduğunu fakat eleştiren ile eleştirilenlerin arasında ciddi bir fark olduğunu belirterek bu tür şeylere itibar edilmeyeceğine değinmiştir. Bursevî'nin bu şekilde düşünmesinin temelinde mensubu olduğu Celvetiyye tarikatının kurucusu olan Aziz Mahmud Hüdâyî'nin medrese kökenli olması ve de kendi şeyhinin düşüncesi ve uygulamalarının etkisi yatmaktadır. Hem şariat hükümlerine hem de tarikat adabına dikkat çekerek her taatte bir mana ve her teveccühte bir tecelli olduğunu bizlere aktarmaktadır.

Genel bir değerlendirmeye tabii tutacak olursak Bursevî, eserleri vasıtasıyla günümüze kadar etkisini sürdüren bir âlimimizdir. Bilhassa *Ruhu'l-beyan* yazarı olarak hem kendi döneminde hem de vefatından sonra ismi Anadolu, Balkanlar ve bütün İslam dünyasında etkili olmuştur. Öte yandan tefsir, hadis, tasavvuf, fıkıh, kelam gibi alanlarda çeşitli eserlerde kaleme almıştır. Beyzavi

* Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Lisans öğrencisi, e-posta: bedriye.ozatli@hbv.edu.tr

Tefsirine haşiye hazırlamış olması ve Nevevi'nin *Kırk Hadis*'ini, Yazıcıoğlu'nun *Muhammediyye*'sini, Mevlana'nın *Mesnevi*'sini, Attar'ın *Pendname* isimli eserini şerh etmiş olması bunlara örnek teşkil etmektedir.

Bursevî hayatında, Hakkı isminin de gereği olarak doğru görüp bildiğini sonuna kadar savunan, mücadeleci bir şahsiyet olmuştur. Hayatının çeşitli dönemlerinde olduğu yerlerde hak bildiğini ve gördüğünü savunmaktan çekinmemiş, çeşitli tartışmalara bundan dolayı girmiştir. Sünni ve Hanefi bir mutasavvıf olarak inanç-amel yönünden yanlışlarını ve eksiklerini gördüğü tasavvufi kişilikleri eleştirdiği gibi dinin yalnızca zahirini esas alan, bilhassa vahdet-i vücud ehli mutasavvıfları eleştiren âlimleri ve kalamcıları da tenkit etmekten çekinmemiştir. Bu, tasavvufta eskiden beri var olan ve devam eden öz eleştiri sisteminin Bursevî'de devam ettiğini göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Tasavvuf, İsmail Hakkı Bursevî, Celvetîlik, *Rûhu'l-beyân fî tefsîri'l-Şur'ân*.

Hâlid el-Bağdâdî (ö. 1242/1827)

Medine Özlem ÖZER*

1193'te (1779) Irak'ın Süleymaniye şehrine bağlı Karadağ kasabasında dünyaya gelmiştir. Babası Pir Mikail "Şeşangost" (altıparmak) unvanıyla bilinen Kaderiyye tarikatına mensup bir sufi; annesi ise bölgedeki meşhur sufi ailesindedir. Hâlid el-Bağdâdî'nin baba tarafından soyunun Hz. Osman'a ulaştığı söylenmektedir. "Mevlâna" lakabı ile bilinen Hâlid el-Bağdâdî, Karadağ kasabasında Berzenc ailesine mensup Şeyh Abdürrahim ve Şeyh Abdükerim başta bu kardeşler olmak üzere farklı hocalardan da ders alarak öğrenim sürecini tamamlamıştır. İlerleyen zamanlarda mantık ve kelam ilmine yönelerek bölgedeki başka ilim merkezlerini de gezdikten sonra Bağdat'a gitmiştir. Hocası Şeyh Abdükerim'in vefat etmesi üzerine onun Süleymaniye de bulunan medresesinin sorumluluğunu alarak yedi yıl müderrislik görevini icra etmiştir. 1805'te hac yolculuğu sırasında tasavvufa ilgi duymasını sağlayan hadiselerle karşılaşmıştır. 1809'da Hindistanlı bir dervişin tavsiyesi üzerine Delhili Nakşibendî şeyhi Abdullah Dihlevî'ye intisap etmiştir. Hâlid el-Bağdâdî'ye yalnızca Nakşibendiyye değil aynı zamanda Çiştî, Kâdirî, Kübrevî ve Sühreverdî tarikatlarından da irşad için imkân verilmiştir. Nakşibendiyye tarikatının yayılmaya başlaması üzerine Süleymaniye'de yer alan Kâdirî şeyhleri bu durumdan rahatsız olmuşlardır. Bunun üzerine Hâlid el-Bağdâdî 1813'te Bağdat'a dönmüş ve bir medrese satın alarak burayı Nakşibendiyye zaviyesine çevirerek irşad faaliyetlerine başlamıştır. Neticesinde pek çok mürid toplamıştır. Hâlid el-Bağdâdî'nin sahtekar olduğunu iddia eden Şeyh Ma'rûf Berzencî *Tahrîrû'l-ḥiṭâb fi'r-red 'alâ Ḥâlidî'l-kezzâb* adında bir risale kaleme alarak Bağdat Valisi Said Paşa'ya iletmiştir. Nitekim Hâlid el-Bağdâdî'nin sahtekâr olmadığını ileri süren Said Paşa bu risale karşında Hille müftüsü olan Muhammed Emin Topukçulu'ya *el-Kavlü's-şavâb bi-reddi mâ sümmiye bi-Tahrîri'l-ḥiṭâb* adında bir risâle kaleme almasını istemiştir. Nakşibendiyye'nin bir kolu olan ve Hâlid el-Bağdâdî'ye nispet edilen Hâlidîyye tarikatı, geleneksel inanç ve uygulamaların yanı sıra şeriata bağlılığı ve cehrî zikirten kaçınmaya önem vermesiyle bilinmektedir. Tarikatın asıl etkisinin hissedildiği bölgeler Osmanlı Devleti'ne bağlı Kuzeybatı İran, Kuzey Irak ve Güneydoğu Anadolu'dur. Hâlid el-Bağdâdî'nin, çoğunluğunu Kürtler'in oluşturduğu Kuzey Irak'ın dinî yaşamı üzerinde etkisi büyüktür. Nitekim bölgede Kâdiriyye'nin faaliyeti hâkimken Hâlidîyye ile hâkimiyet Nakşibendiyye'ye geçerek çoğu aile Kâdiriyye'den Nakşibendiyye'ye geçmiştir. Neticesinde Kürt kimliği Hâlidîyye koluyla birleşmiştir. Mutasavvıf Hâlid el-Bağdâdî 1827 yılında Şam'da veba hastalığından vefat etmiştir.

Eserleri: *Dîvân* (Çoğunluğu Farsça, ayrıca Arapça ve Kürtçe şiirlerden oluşmaktadır). *Buğyetü'l-vâcid fi mektûbâti'l-Mevlânâ Ḥâlid* (Hâlid el-Bağdâdî'nin mürid ve halifelerine hitaben kaleme aldığı bir kısmı Farsça, çoğu Arapça mektuplardan oluşmaktadır). *Risâle fi âdâbi'l-mürîd ma'a*

* Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Lisans öğrencisi, e-posta: ozer.medine@hbv.edu.tr

şeyhîh. *Cilâ'ü'l-ekdâr* (Bedir gazilerinin isimlerini ihtiva eden bir manzumedir). *Ferâ'idü'l-fevâ'i* (Cibrîl hadisinin Farsça şerhidir). *Risâletü'l-ikdi'l-cevherî* (Eş'arîler'le Mâtürîdîler'in kesb ve irâde-i cüz'iyye konusundaki görüşlerini inceleyen bir risâledir). *Risâle fî işbâti'r-râbîta*. *Risâle fî âdâbi'z-zikr*. *Risâle fî't-tarîk*. *Vaşiyetü's-Şeyh Hâlid*.

Anahtar Kelimeler: Tasavvuf, Nakşibendiyye, Hâlidiyye, Hâlid el-Bağdâdî, Mutasavvîf, Abdullah ed-Dihlevî.

Ahmed Ziyâüddin Gümüşhânevî (ö. 1893)

*Furkan CERAN**

Ahmed Ziyâüddin Gümüşhanevi 1813 yılında Gümüşhane'nin Emirler Mahallesinde dünyaya gelmiştir. Babası Mustafa Efendi'dir. Gümüşhanevi küçük yaştan itibaren ilimle uğramaya başlamıştır. Henüz Beş yaşında iken Kur'an-ı Kerim'i hatmetmiştir. "Şeyh Salim, Şeyh Ömer el-Bağdadi, Şeyh Ali el-Vefai ve Şeyh Ali" gibi âlimlerden ders aldı.

Gümüşhanevi On sene Gümüşhane'de yaşadktan sonra ailesiyle birlikte Trabzon'a göç ettiler. Ziyaeddin Gümüşhanevi'nin babası burada ticaretle uğraşmakta idi. O yıllarda ağabeyi askerde olduğundan dolayı babasının işlerinde yardım etmekteydi. Ticaretle uğraşırken de derslerinden geri kalmamıştır. Trabzon'da "Şeyh Osman Efendi ve Şeyh Halit Saidi"den dersler almıştır. Daha sonraları ticaret maksadıyla amcasıyla beraber İstanbul'a gitmiştir. İstanbul'da iken ağabeyinin askerden döndüğü haberini alan Ziyaeddin Gümüşhanevi amcasından müsaade alarak İstanbul'da kalmıştır. Burada Sultan Abdülmecid'in hocası "Hâfız Mehmed Emin Efendi" ile II. Mahmud'un hocası "Abdurrahman Harpûtî" gibi o zamanın önde gelen âlimlerinden ders aldı. İstanbul'da Alaca Minare Tekkesinde Trablus- Şam müftüsü diye meşhur olan "Hâlidî Şeyhi Ahmed El-Ervâdî"ye intisap etti.

Özellikle Nakşibendi'ye tarikatının Halidiyye kolunun yayılmasında çok büyük hizmetleri vardır. Vefatından önce aralarında "Kastamonulu Hasan Hilmi, Safranbolulu İsmail Necati, Dağistanlı Ömer Ziyâeddin, Tekirdağlı Mustafa Feyzi, Lüleburgazlı Mehmed Eşref Efendi'nin de bulunduğu 116 kişiye hilafet vermiştir. İlmî sohbetlerinde Osmanlı sultanlarından; Sultan Abdülmecit, Sultan Abdülaziz ve Sultan Abdülhamit de katılmıştır. Özellikle Sultan Abdülhamit ile aralarında hususi sohbet ve istişareler olmuştur. Dini ilimleri öğrenme ve sünnete uyma konusuna özel önem vermiştir.

Gümüşhanevi, Mahmut Paşa Medresesi'ndeki eğitiminin ardından İstanbul'da vilayet civarında bulunan camii şerefede ömürlerinin sonuna kadar kendilerini talebe yetiştirmeye adanmışlardır. 1876 yılında hacca niyetlenen Gümüşhanevi, yolda İskenderiye ve Mısır çevresinde tarikatını yaymıştır. Gümüşhanevi, talebeleriyle 1923 yılındaki Osmanlı- Rus muharebesine katılarak ateş hattında bulunmuştur. Ordu içinde askerleri manevi olarak desteklemişlerdir. Gümüşhanevi, 1924 senesinde bir kez daha hacca gitmiş, burada Arap alimlere ders vererek onlara icazet vermişlerdir. Gümüşhanevi'nin kurduğu dergâh, zamanının ilim ve irfan üniversitesi olarak gösterilmiştir.

Gümüşhanevi'nin kurduğu tarikatın temellerini Şeriat ve Sünnet-i Seniyye oluşturmuştur. Gümüşhanevi Müslümanlar arasında ilim ve irfanın yayılması için birçok yerde matbaa kurmuştur. Birçok yerde ise kütüphane açmıştır. Gümüşhanevi, yirmi dokuz sene ilim ve irfan hizmetinde bulunmuştur.

* Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Lisans öğrencisi, e-posta: furkan.ceran@hbv.edu.tr

Gümüşhânevî, zühd ve takva ehli bir şahsiyettir. Hayatı boyunca çok yemek yememiş, çoğu zaman katıksız ekmekle yetinmiştir. Ellerindeki paraları ihtiyaç sahiplerine vermiştir. Geceleri ibadetle, gündüzleri ise talebe yetiştirerek geçirmiştir.

Gümüşhanevi, 1893 yılında İstanbul'da Hakk'ın rahmetine kavuşmuştur. Kabri şerifleri Süleymaniye Camii'nin avlusunda bulunmaktadır. Gümüşhanevi'nin vefat haberi yayıldığında bütün Müslümanlar arasında bir matem havası kaplamış, Müslümanlar yürekten sarsılmıştır. Çünkü Gümüşhanevi, bütün Müslümanlar tarafından çok sevilen ve herkes tarafından sevgi ve saygı duyulan bir zattır. O devrin büyük İslam alimlerinden sayılan Gümüşhanevi'nin cenazesinde mahşeri bir kalabalık toplanmış dualar ve göz yaşları ile toprağa verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Tasavvuf, Ahmed Ziyâüddin Gümüşhânevî, Tarikat, İrfan, Sultan II. Abdülhamit.

III. Öğrenci Sempozyumu

Anadolu'nun Mânevî Mimarları

Salı 18 Ekim 2022

İslami İlimler Fakültesi
Kongre ve Kültür Merkezi

saat
13:30

HBV ANKARA HACI BAYRAM VELİ ÜNİVERSİTESİ İSLAMİ İLİMLER FAKÜLTESİ

HBV ANKARA HACI BAYRAM VELİ ÜNİVERSİTESİ İSLAM ARAŞTIRMALARI UYGULAMA VE ARAŞTIRMA MERKEZİ (İSLARA)

HBV ANKARA HACI BAYRAM VELİ ÜNİVERSİTESİ İSLAM ARAŞTIRMALARI UYGULAMA VE ARAŞTIRMA MERKEZİ (İSLARA)

Gazi Mahallesi Yerleşkesi
Emniyet Mahallesi Abant 1. Cad. No: 10,
E Blok 9.Kat, No: 911.
Yenimahalle / ANKARA
<https://hacibayram.edu.tr/islara>
e-posta: islara@hbv.edu.tr

 [@hbvislara](https://www.facebook.com/hbvislara)

 [@hbv.islara](https://www.instagram.com/hbv.islara)

 [@hbvislara](https://www.twitter.com/hbvislara)

 <https://www.youtube.com/c/islara>